

๑๔. ทัสตานาสูตริยะแห่งอริยมรรค

Supreme Visions for the Noble Path

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

สิ่งหนึ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรมมักหลงประเด็นสำคัญในภาวนา คือ “สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ” ที่นำโดย (๒) “โยนิโสมนสิการ” คือ ความทำใจโดยแยบคาย ความใส่ใจอย่างฉลาดมีอุปายในการแก้ปัญหา กับ (๒) “อโยนิโสมนสิการ” คือ ความทำใจโดยไม่แยบคาย ความใส่ใจอย่างไม่ฉลาด การใส่ใจโดยไม่มีอุปาย การใส่ใจนอกทาง เช่น การใส่ใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ๑ สิ่งเป็นทุกข์ว่าสุข ๑ สิ่งเป็นอนัตตาว่าอัตตา ๑ สิ่งไม่งามว่างาม ๑ (ข้อ ๔ ในวิปัสสนา ๔) ซึ่งมีเหตุปัจจัยมาจาก (๑) “สัญญาวิปัสสนา” คือ หมายรู้ผิดพลาดจากความ เป็นจริง (๒) “จิตตวิปัสสนา” คือ ความคิดผิดพลาดจากความ เป็นจริง (๓) “ทัญญูวิปัสสนา” คือ ความเห็นผิดพลาดจากความ เป็นจริง เช่น กามฉันทที่ย่อมเกิดขึ้นเพราะมนสิการโดยไม่แยบคายใน “อสุกนิมิต” คือ สิ่ง ที่งามก็ดี อารมณ์ที่งามก็ดี = ธรรมฝ่ายเกิดเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งเป็นอาหารของกามฉันท เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกาม ฉันทที่ยังไม่เกิด หรือเพื่อทำให้กามฉันทที่เกิดขึ้นแล้วให้กำเริบยิ่งขึ้นดังนี้ ส่วนกามฉันทนั้น จะละได้ก็ด้วย “โยนิโสมนสิการ” คือ การใส่ใจโดยแยบคายใน “อสุกนิมิต” คือ สิ่งที่ไม่งามก็ดี อารมณ์ที่ไม่งามก็ดี = ธรรม ฝ่ายดับเหตุแห่งทุกข์ การใส่ใจโดยอุปาย การใส่ใจถูกทาง การใส่ใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ๑ ในสิ่งที่เป็น ทุกข์ว่าทุกข์ ๑ ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน ในสิ่งที่ไม่งามว่าไม่งาม ๑ ย่อมชื่อว่า “โยนิโสมนสิการ” เมื่อบุคคลทำโยนิโสมนสิการนั้น ให้เป็นไปมากๆ ในอสุกนิมิตนั้น ย่อมละ “กามฉันท” เสียได้ เพราะเหตุ นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า: **“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อสุกนิมิตมีอยู่ การทำให้มากๆ ซึ่งโยนิโสมนสิการใน อสุกนิมิตนั้น นี้เป็นอาหาร เพื่อความไม่เกิดแห่งกามฉันทที่ยังไม่เกิด หรือเพื่อละกามฉันทที่เกิดขึ้นแล้ว”** นอกจากนี้ ยังต้องมีอุปายในใจที่แยบคายด้วยธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อละกามฉันท ได้แก่ (๑) การ ถืออสุกนิมิตเป็นอารมณ์ (๒) การประกอบเนื่องๆ ซึ่งอสุกภาวนา (๓) การรักษาทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย (๔) ความรู้จักประมาณในโภชนะ (๕) ความมีกัลยาณมิตร (๖) พุแต่เรื่องที่ เป็นสัปปายะเกื้อต่อการภาวนา ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเจริญภาวนานั้น ทำให้เห็นธรรม ๒ ประการ (๑) อกุศลธรรม-กุศลธรรม และ (๒) ธรรมฝ่ายเกิดเหตุปัจจัยในอกุศลธรรม-ธรรมฝ่ายดับเหตุปัจจัยในอกุศลธรรม วิธีคิดด้วยอุปายในใจอย่าง แยบคายดังกล่าวนี้ เป็นทักษะการมนสิการกรรมฐานทั้งหลาย ที่ทำให้เกิด “ปัญญาเห็นแจ้งอันเยี่ยมในธรรม” ที่หมายถึง “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” เพราะเป็นปัญญาที่เห็นเหตุปัจจัยตาม **หลักปัจจัยอาการ-ปฏิจาสมุปบาท** และเห็นนามรูปโดย **ไตรลักษณ์** (อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา) ที่สัมปยุตต์ด้วย “อริยสัจ ๔” และ “อริยมรรคมีองค์ ๘” อันเป็นสัมมาปฏิบัติพาอันยิ่ง ฉะนั้น จึงเป็นอุปายอย่างชาญฉลาดในธรรมตาม สภาพเป็นจริง (สัจจิกัตถะ-ปรมัตถะ) ด้วยว่า: **“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา”** ปัญญาที่เห็นธรรมนี้ เป็นสิ่งที่มีสภาพแท้จริงโดยปรมัตถ์ ไม่เป็นอื่นใด โดยไม่วิปริต.

บทความที่ ๗๔ ประจำปี ๒๕๕๘ – ทศนานุตรริยะแห่งอริยมรรค

อันคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ตราบใดก็ตาม อุปนิสัยรักเรียนใคร่ศึกษา “พาหุสัจจะ” ที่ไม่หยุดนิ่ง ที่เรียกว่า “การศึกษาเพื่อชีวิต” นั้น ย่อมนับเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการวัดคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรหรือสังคมเสมอ แต่ในมุมมองทางพระพุทธศาสนานั้น “ผู้คงแก่เรียน-พหูสูต” ถือเป็นคุณบทแห่งบุคคลระดับ “พระอรหันต์” อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งการประพาศพิภพจรย (พระศาสนา-ไตรสิกขา) ฉะนั้น ปัญญาขั้นแรกสุดในการออกบวช ก็คือ “ปฏิสัมภิทา ๔” (The Four Analytic Insights) หมายถึง ปัญญาแตกฉาน (Discrimination) ปัญญาล้ำเลิศเป็นพิเศษ (Illumination) ความเป็นอัจฉริยะ (Genius) หรือ ความเป็นปราชญ์แห่งมุนี (Prodigy of the Calmed One) อนึ่ง บุคคลผู้บรรลุปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ เรียกว่า “ปฏิสัมภิตปัตตะ-พระอรหันต์ผู้เข้าถึงกระแสแห่งจตุปฏิสัมภิทาญาณ” ให้พิจารณาเปรียบเทียบกับคำว่า “ตถาคต” ตามนัยแห่งปัญญาญาณ เพราะทรงรู้ความจริงแท้ (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก เล่ม ๑ ภาค ๔ - หน้าที่ 241-242 FILE 45) ดังนี้

ถามว่า: “พระผู้มีพระภาคเจ้า” ชื่อว่า “ตถาคต เพราะตรัสรู้ความจริง” เป็นอย่างไร

ตอบว่า: “อริยมรรคญาณ ๔” ชื่อว่า “ความจริง” จริงอยู่ “อริยมรรคญาณ” เหล่านั้น ชื่อว่า “แท้จริง ไม่เป็นอย่างอื่น” เพราะ (๑) ไม่ผิดสภาวะ และ (๒) ลักษณะพร้อมด้วยรสของ “อริยสัจ ๔” อันเป็นเหตุแห่งความเป็นไป (อนุโลม) การกลับไป (ดับเหตุนั้น-ปฏิโลม) และ ทั้งสองอย่างนั้น รวบรวมธรรมที่ควรรู้ไว้ทั้งหมดดั่งนี้ว่า: **นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ และ ของธรรมทั้งหลายเพื่อความเป็นไปโดยอาการไม่วิปริต** อันได้แก่ “การไม่ลุ่มหลง” และ การตรัสรู้ใน “อริยมรรคญาณ” นั้น ซึ่งได้ด้วยการตัดขาดฝ่ายที่เศร้าหมอง ตรัสรู้ผูกพันสภาวะตามเป็นจริง อันมี “วิภาคแห่งอริยมรรคญาณ” นั้น เป็นต้นว่า (๑) “ทุกข์” มีการเบียดเบียน ปรุงแต่ง เผา แปรปรวน เป็นอรรถ (๒) “สมุทัย” มีการขวนขวายเป็นเหตุ พัวพันห่วงใย เป็นอรรถ (๓) “นิโรธ” เป็นเครื่องสลัดออก สงัดจากกิเลส ไม่ปรุงแต่งอมตะ เป็นอรรถ (๔) “มรรค” นำออกไป เป็นเหตุ เป็นทศสนะ เป็นอธิบดี เป็นอรรถ ดั่งนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่มีผู้อื่นแนะนำ ทรงรู้ คือ บรรลุ “อริยมรรคญาณ” เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงชื่อว่า “ตถาคต เพราะตรัสรู้ความจริง”

อนึ่ง “มรรคญาณควรให้แจ่มแจ้งด้วยประการใด” ดังนี้

- (๑) “อัปปฏิหตญาณ” — ญาณที่ไม่มีอะไรกระทบได้
- (๒) “**จตุปฏิบัติสัมภินา**ญาณ” — ญาณคือปฏิบัติสัมภินา ๔: อัตถปฏิบัติสัมภินา ๑ ชัมมปฏิบัติสัมภินา ๑ นิรุตติปฏิบัติสัมภินา ๑ ปฏิภาณปฏิบัติสัมภินา ๑
- (๓) “**จตุเวสารัชชญาณ**” — ญาณคือเวสารัชชธรรม ๔: สัมมาสัมพุทธปฏิญาณ ๑ จินาสาปฏิญาณ ๑ อันตรายิกธรรมวาทะ ๑ นิยานิกธรรมเทศนา ๑
- (๔) “**ปัจจุคคิปริจเฉทญาณ**” — ญาณคือกำหนดคคิ ๕: นรก ๑ กำเนิดเดิยรัจจาน ๑ เปรตวิสัย ๑ มนุษย์ ๑ เทวดา ๑
- (๕) “**อสาธารณญาณ**” — ญาณคืออสาธารณะ ๖: อินทริยปโรปริยัตตญาณ ๑ อาสยานุสยญาณ ๑ ยมกปาฏิหาริยญาณ ๑ มหากรุณาสมาปัตติญาณ ๑ สัพพัญญุตญาณ ๑ อนาวรณญาณ ๑
- (๖) “**สัตตโปชณังควิภาวนญาณ**” — ญาณคือทำให้แจ้งซึ่งโปชณังค์ ๗: สติสัมโปชณังค์ ๑ ชัมมวิจยสัมโปชณังค์ ๑ วิริยสัมโปชณังค์ ๑ ปิติสัมโปชณังค์ ๑ ปัสสัทธิตัมโปชณังค์ ๑ สมาริสัมโปชณังค์ ๑ อุเบกขาสัมโปชณังค์ ๑
- (๗) “**อัญฐมกัถังควิภาวนญาณ**” — ญาณคือทำให้แจ้งซึ่งองค์แห่งมรรค ๘: สัมมาทิฎฐิ ๑ สัมมาตั้งกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากรรมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑
- (๘) “**นวานุพุวิหารสมาปัตติญาณ**” — ญาณคือการเข้าอนุพุวิหาร ๘: รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ นิโรธสมาบัติ ๑
- (๙) “**ทศพลญาณ**” — ญาณเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐: ฐานาฐานญาณ ๑ กรรมวิปากญาณ ๑ สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ๑ นานาธาตุนญาณ ๑ นานาธิมุตติกญาณ ๑ อินทริยปโรปริยัตตญาณ ๑ ฌานาภิสังกิลเสธาญาณ ๑ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ๑ จุตูปปาตญาณ ๑ อาสวัภยญาณ ๑

ญาณทั้งหมดของพระผู้มีพระภาคเจ้า ควรให้แจ่มแจ้งในกาล ๓ ในมรรคญาณนั้นควรรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง มีสภาวะเป็นต้น มีที่อยู่พิเศษ เป็นต้น และมีนามและโคตรอันเนื่องด้วยขันธ เป็นต้น ในขันธธาตุอายตนะที่เป็นอดีตอันแตกต่างกันมีเลว เป็นต้น ของสัตว์ผู้แตกต่างกันมีความเลว เป็นต้น อันไม่มีประมาณในโลกธาตุอันไม่มีประมาณ อนึ่ง พระญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ข้อง ไม่มีอะไรกระทบแล้ว ในความวิเศษมี วรรณ สันฐาน กลิ่น รส และ ผัสสะ เป็นต้น ของรูปธรรมอันเกิดขึ้น เพราะปัจจัยนั้นๆ ในรูปธรรมทั้งหลายอันละเอียดยิ่ง ตั้งอยู่ภายในและอยู่ไกล อันเนื่องด้วย “อนินทรีย์” ย่อมเป็นไปโดยประจักษ์ในที่ทั้งปวง คุณมะขามป้อมที่วางไว้บนฝ่ามือ

ญาณเหล่านี้ คือ ญาณในอนาคตและปัจจุบัน ก็เหมือนอย่างนั้น ชื่อว่า “**อัปปฏิหตญาณในกาล ๓**” เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวว่า “**อัปปฏิหตญาณ**” ของพระผู้มีพระภาคเจ้า “**ผู้เป็นพุทธะ**” ในส่วนอดีตอนาคต ปัจจุบัน ก็ญาณเหล่านั้น ชื่อว่า “**จริงแท้ไม่เป็นอย่างอื่น**” เพราะไม่ผิดไปจากสภาวะลักษณะพร้อมด้วยรสแห่งธรรมทั้งหลายในญาณนั้นๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรลุนิพพานเหล่านั้นด้วย “**สยัมภูญาณ**” จึงชื่อว่า “**ตถาคต เพราะทรงรู้ความจริงแท้**” ด้วยประการฉะนี้ ...ฯลฯ

อนึ่ง “**ปฏิสัมภิตา**” มี ๔ อย่างคือ **อรรถปฏิสัมภิตา** (ปัญญาแตกฉานในอรรถ) ๑ **ธัมมปฏิสัมภิตา** (ปัญญาแตกฉานในธรรม) ๑ **นิรุตติปฏิสัมภิตา** (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ) ๑ **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา** (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ) ๑ ...ฯลฯ

แต่อย่างไรก็ตาม ให้พิจารณา “**ปฏิสัมภิตา ๔**” เพิ่มเติมในรายละเอียด ดังนี้

“**ปฏิสัมภิตา ๔**” หมายถึง **ปัญญาแตกฉาน** ได้แก่

- (๑) “**อรรถปฏิสัมภิตา**” คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรึกษาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล
- (๒) “**ธัมมปฏิสัมภิตา**” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรึกษาแจ้งในหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้
- (๓) “**นิรุตติปฏิสัมภิตา**” คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปรึกษาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้
- (๔) “**ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**” คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรึกษาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึ้งซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สับเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์

เพราะฉะนั้น คำว่า “**จตุปฏิสัมภิตาญาณ**” นี้ เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ยังไม่ใช่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ธรรมทั้งหลายที่เป็นบาทฐานในกระแสแห่งอริยมรรคนั้น ย่อมเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ แนวปฏิบัติ ทางดำเนิน การปฏิบัติแบบที่เป็นทางดำเนินให้ถึงจุดหมาย คือ “**ความหลุดพ้นหรือความสิ้นอาสวะ**” (สัลเลขธรรม-ธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส: สัลเลขขุญฺญญาณ) ที่เรียกว่า “**ทุกขาปฏิบัติทา-ทันธาภิญญา**” หมายถึง “**ปฏิบัติลำบาก-ทั้งรู้ได้ช้า**” ต้องอาศัยความเพียรความอดทนเป็นอย่างมาก ที่เรียกว่า “**อริจิตต์**” ได้แก่ (๑) สัมมาวายามะ-สัมมัปปธาน ๔ (๒) สัมมาสติ-สติปัฏฐาน ๔ (๓) สัมมาสมาธิ-ฌาน ๔ ซึ่งก็หมายถึง “**จิตตภาวนา**” (ข้อ ๑ ในภาวนา ๔) คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง

เจริญงอกงาม ด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ในฐานของจิตนี้ มีองค์ประกอบเกิดจาก “กายภาวนา” (ร่างกายสุขภาพดี) กับ “ศีลภาวนา” (ศีลสัมปทา) มาดี รายละเอียดในการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพสูงนั้น ดังนี้

ว่าด้วย จิตตภาวนา

“สมถภาวนา” ด้วยการเจริญ “อนุบุพพิหาร ๘” คือ ธรรมเครื่องอยู่ที่ประณีตต่อกันขึ้นไปโดยลำดับ ได้แก่ รูปฌาน ๔-อรุปรฌาน ๔-สัญญาเวทิตนโรธ ๑ แต่ในที่นี้จะนำเสนอออกเป็น ๕ ประการ ดังนี้

(๑) “รูปสมาบัติ” คือ การเข้าถึงฌานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์หรือฌานที่เป็นรูปาวจร ที่เรียกว่า “รูปฌาน ๔” ได้แก่ (๑) **ปฐมฌาน** (๒) **ทุติยฌาน** (๓) **ตติยฌาน** (๔) **จตุตถฌาน** ฉะนั้น จิตได้ยกระดับขึ้นสู่ “รูปาวจรกุศลจิต” (ยกระดับได้ถึงขั้น พระอนาคามี = สุทธาวาส ๕ ได้แก่ อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี และ อกนิฏฐา)

(๒) “อรุปรสมาบัติ” คือ การเข้าถึงฌานมีอรุปรธรรมเป็นอารมณ์หรือฌานที่เป็นอรุปราวจร ที่เรียกว่า “อรุปรฌาน ๔” ได้แก่ (๑) **อากาสนัญญาตนสมาบัติ** (๒) **วิญญาณัญญาตนสมาบัติ** (๓) **อาภิกขัญญาตนสมาบัติ** (๔) **เนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ** ฉะนั้น จิตได้ยกระดับขึ้นสู่ “อรุปราวจรกุศลจิต” อนึ่ง “สมาบัติ ๘” (รูปฌาน ๔ -อรุปรฌาน ๔) เรียกว่า “ทิพยวิหารธรรม”

(๓) “พรหมวิหารสมาบัติ” คือ การเข้าถึงการแผ่คุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ หรือธรรมประจำใจของท่านผู้มีความดียิ่งใหญ่ให้แก่คน ๔ ประเภท ได้แก่ **ต่อตนเอง** ๑ **ต่อคนที่รัก** ๑ **ต่อคนที่** เป็นกลางๆ ๑ **ต่อศัตรูคนคู่เวร** ๑ ด้วยการแผ่ไปทั่วอย่างไม่มีขอบเขต (อโนริโสภรณา) ทั้งแบบจำกัดขอบเขต (โอริโสภรณา) และแบบเฉพาะเป็นทิศๆ (ทิสาพรณา) ที่เรียกว่า “**อัปมัถญา ๔**” ได้แก่ (๑) **เมตตาเจโตวิมุตติ** (๒) **กรุณาเจโตวิมุตติ** (๓) **มุทิตาเจโตวิมุตติ** (๔) **อุเบกขาเจโตวิมุตติ** ฉะนั้น จิตได้ยกระดับขึ้นสู่ “รูปาวจรกุศลจิต” อนึ่ง “อัปมัถญา ๔” เรียกว่า “พรหมวิหารธรรม”

(๔) “นิโรธสมาบัติ” คือ สมาบัติที่ดับสัญญาและเวทนา ได้แก่ “สัญญาเวทิตนโรธ ๑” นั่นคือ “อุกโทภาควิมุต” (ข้อ ๑ ในอริยบุคคล ๗) หมายถึง อริยบุคคลผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน คือ ท่านที่ได้สัมผัส “วิโมกข์ ๘” ด้วยกาย และ สิ้นอาสวะแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา หมายเอาพระอรหันต์ผู้ได้ “เจโตวิมุตติ” ขึ้น “อรุปรสมาบัติ” มาก่อนที่จะได้ “ปัญญาวิมุตติ” (ข้อ ๒ ในอริยบุคคล ๗)

(๕) “ผลสมาบัติ” คือ สมาบัติที่ทำให้ถึงสามัญผลทั้ง ๔ อย่าง (ฌานวิโมกข์) ได้แก่ (๑) **โสดาปัตติผลสมาบัติ** (๒) **สกทาคามีผลสมาบัติ** (๓) **อนาคามีผลสมาบัติ** (๔) **อรหัตผลสมาบัติ** อนึ่ง “ผลสมาบัติ” เรียกว่า “อริยวิหารธรรม” (อนึ่ง ผลสมาบัติ ย่อมเกิดขึ้นกับสมาธิในทุกระดับฌาน ที่เรียกว่า “**ทิฐุมมสุขวิหาร**” คือ อยู่เป็นสุขด้วยผลสมาบัติในปัจจุบัน) ให้พิจารณาบทต่อไป

บทว่า: “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นบุคคลนั้นบำเพ็ญปฏิบัติทา เจริญมรรค กระทำให้แจ้งซึ่งผล บรรลุ “ผลสมาบัติ” ซึ่งมี “นิพพาน” เป็นอารมณ์ อันถึงการนอนที่ประเสริฐ คือ “นิโรธ” อันมี “อมตนิโรธ” เป็นอารมณ์ เสวยเวทนาอันมีสุขโดยส่วนเดียวอันนั้นเหมือนกัน (สมาธินี้อำนวย ความสุขที่เป็นปัจจุบันให้และยังมีความสุขเป็นวิบากต่อไป)” (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 93 FILE 18)

บทว่า: “ผาสุวิหาโร โหติ” คือ **ความเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่สบาย** นั่นคือ เมื่อบำเพ็ญในการ ปฏิบัติอันภิกษุ นั้นบำเพ็ญให้บริบูรณ์แล้ว ภิกษุทำให้แจ้ง “อรหัตผล” เป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่อง อยู่สบายด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ คือ “ผลสมาบัติ” เมื่อ ไม่สามารถบรรลุอรหัต และเมื่อบำเพ็ญ ข้อปฏิบัติจนบริบูรณ์ ชื่อว่า “ความเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่สบายแม้เบื้องหน้า” (เพราะว่าไม่ มีความสุข ที่ยิ่งไปกว่าความสุขที่เกิดจากผลสมาบัตินั้น สมาธินี้อำนวยความสุขที่เป็นปัจจุบัน ให้และยังมีความสุขเป็นวิบากต่อไป) พึงทราบอรรถในวาระทั้งปวง โดยนัยนี้ ด้วยประการฉะนี้ (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 406 FILE 20)

อย่างไรก็ตาม ใน “การเจริญสมาธิภาวนา-เจโตวิมุตติ” (การทำเอกัคคตาไว้ในใจโดยแยกกาย ไม่ว่าจะ เป็น “อุปาจรโยนิโสมนสิการ” หรือ “อัปปนาโยนิโสมนสิการ” ก็ตาม) นั้น ย่อมเกิดขึ้นคู่กับ “การเจริญวิปัสสนา ภาวนา-ปัญญาวิมุตติ” เสมอ และในขณะเดียวกัน ต้องประกอบด้วย “สติสัมปชัญญะ” (สัมมาสติ-จิตตัว วิปัสสนา คือ “ญาณทัสสนะ” คือ มีทั้ง “ปัญญาในสมาธิ” คือ สมาธิ ๓: สุญญตสมาธิ-สมาธิอันพิจารณาเห็น ความว่าง อนิมิตตสมาธิ-สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มีนิมิต อัปปณิหิตสมาธิ-สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มี ความตั้งปรารภณา และ “ปัญญาในวิปัสสนา” คือ วิโมกข์ ๓: สุญญตวิโมกข์-หลุดพ้นด้วยเห็นความว่างหมด ความยึดมั่น อนิมิตตวิโมกข์-หลุดพ้นด้วยไม่ถือนิมิต อัปปณิหิตวิโมกข์-หลุดพ้นด้วยไม่ทำความปรารภณา หนึ่ง ให้เปรียบเทียบกับ “อนุปัสสนาญาณ ๓” ได้แก่ อนิจจานุปัสสนา-ทุกขานุปัสสนา-อนัตตานุปัสสนา ซึ่ง ทำให้เกิด ชวนปัญญา-นิพเพธิกปัญญา-มหาปัญญา) ทุกชั้นตอนเช่นกัน ยกตัวอย่าง “อานนฺธสมาธิ” ซึ่ง เรียกว่า “อานนฺธวิหารธรรม” ดังคำบรรยายในบทต่อไปนี้

บทว่า: อนึ่ง พระโหราจารย์ทั้งหลาย กล่าวไว้ว่า การบัญญัติมาน ๕ เหล่านี้เป็น “อานนฺธชะ” (เพราะอรรถว่าตนเองก็ไม่หวั่นไหว) คือ “รูปาวจรจตุตถฌาน” เท่านั้น ที่เป็นไปด้วยอำนาจการเจริญ การสำรอกรูป ๑ “อรูปาวจรฌาน ๔” ที่เป็นไปโดยจำแนกตามอารมณ์ (จตุตถฌาน ๑ อากาสนัญญาจย ตนสมาบัติ ๑ วิญญาณัญญาจยตสมาบัติ ๑ อากิญจัญญาจยตสมาบัติ ๑ เนวสัณญานาสัณญายตนา สมาบัติ ๑) บรรดาฌานเหล่านั้น “อรหัตผลสมาบัติ” ทำมาอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นบาทแล้วจึงเข้า ชื่อว่า “อานนฺธสมาธิ” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้าที่ 320 FILE 44)

บทว่า: “รูปาวจรจตุตถฌาน” ถึงความไม่หวั่นไหว เพราะประกอบด้วย “โฆทานธรรม” ทั้ง ๑๖ ประการ (การชำระล้างให้บริสุทธิ์–การทำให้สะอาดไม่มัวหมอง หรือ “โฆทาน” ได้แก่ ความผ่องแผ้ว ธรรมฝ่ายวิเศษ) สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า:

- (๑) จิตที่ไม่ฟูบลง ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน โภสัชชะ (ความเกียจคร้าน)
- (๒) จิตที่ไม่ฟูขึ้น ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)
- (๓) จิตไม่ยินดียิ่ง ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน รากะ (ความกำหนด)
- (๔) จิตไม่ผลัดออก ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน พยาบาท (ความขัดเคืองแค้นใจ)
- (๕) จิตที่ไม่เกี่ยวเกาะ ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน ทิฏฐิ (ความเห็นผิด)
- (๖) จิตที่ไม่ผูกพัน ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน มันทราคะ (ความพอใจคิดใคร่)
- (๗) จิตที่หลุดพ้น ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน กามราคะ (ความติดใจในกามคุณ)
- (๘) จิตที่ไม่พัวพัน ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน กิเลส (ความเศร้าหมอง)
- (๙) จิตที่ไม่มีเขตแดน เป็นต้น ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน เขตแดน (กิเลส)
- (๑๐) จิตที่มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน กิเลสต่างๆ
- (๑๑) จิตที่ศรัทธากำกับแล้ว ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน อสัทธิยะด้วยความไม่มีศรัทธา
- (๑๒) จิตที่วิริยะกำกับแล้ว ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน โภสัชชะ (ความเกียจคร้าน)
- (๑๓) จิตที่สติกำกับแล้ว ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน ปมาทะ (ความประมาท)
- (๑๔) จิตที่สมาธิกำกับแล้ว ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)
- (๑๕) จิตที่ปัญญากำกับแล้ว ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน อวิชชา (ความไม่รู้จริง)
- (๑๖) จิตที่ถึงความสว่างแล้ว ชื่อว่า อานนฺธุชะ เพราะไม่หวั่นไหวใน ความมืดแห่งอวิชชา

(พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้าที่ 318–319 FILE 44)

ในอันดับต่อไปนี้ ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาควรทำความเข้าใจให้เห็นภาพรวมในการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย อันถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานก่อน ส่วนการเลือกปฏิบัตินั้น ก็ให้จัดการกำกับให้เหมาะสมกับจริตอุปนิสัยของตน เพื่อให้บรรลุความสำเร็จในอริยมรรค โดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- (๑) “อนุปฺพพสิกขา ๓” คือ การศึกษาไปตามลำดับ ได้แก่ ไตรสิกขา: อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ซึ่งสัมปยุตต์ด้วย อริยมรรคมีองค์ ๘
- (๒) “อนุปฺพพกิริยา” คือ การทำไปตามลำดับ ได้แก่ ฐดวงค์ธรรม ๑๓
- (๓) “อนุปฺพพวิหารสมาบัติ ๕” คือ การเข้าถึงความสุขตามลำดับ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ ได้แก่ รูปฌานสมาบัติ ๔ อรูปฌานสมาบัติ ๔ (พรหมวิหารสมาบัติ) นิโรธสมาบัติ ๑
- (๔) “อนุปฺพพปฏิบัติ ๔” คือ การปฏิบัติไปตามลำดับ ได้แก่ อนุปัสสนา ๗ มหาวิปัสสนา ๑๘ การจำแนกอารมณ์ ๓๘ โพธิปักขิยธรรม ๓๗
- (๕) “อนุปฺพพวิปัสสนาวิหารธรรม” คือ การเห็นแจ้งไปตามลำดับ ได้แก่ วิปัสสนาญาณ ๘

ในการเห็นธรรมทั้งหลายที่ได้เลือกจัดกลุ่มตามความสัมพันธ์แห่งปัจจัยร่วมกันนั้น ย่อมทำให้เกิดปัญญาเห็นธรรมทั้งหลาย ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตน ซึ่งถือเป็นการเห็นเชิงองค์รวมที่มีประสิทธิภาพ เรื่องแรกที่สำคัญยิ่ง คือ “สมาธิ-เอกัคคตาแห่งสมาธิ” อันเป็นธรรมหลักในการเจริญสมาบัติทั้งหลาย ที่เรียกว่า “สมาบัติ ๘: รูปฌานสมาบัติ ๔-อรูปฌานสมาบัติ ๔” จนถึงการเข้านิโรธสมาบัติ อันเป็นขั้นตอนการฝึกจิตให้มีพลังอำนาจให้เกิดฤทธิ์ ทำให้เกิด “ญาณในสมาธิ” และ “ญาณในวิปัสสนา” นั่นคือ “อนุปปพวิหารสมาบัติ ๕” (สมาบัติ) ดังนี้

๑๑. อนุปปพนิโรธสูตร

ว่าด้วย อนุปปพนิโรธ ๕ ประการ

(พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต เล่ม ๔ - หน้าที่ 820 FILE 37)

[๒๑๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย “อนุปปพนิโรธ ๕ ประการ” นี้ “๕ ประการ” เป็นไฉน ดังนี้

(๑) อามิสสังขยา (กามสังขยา-ความอยากได้) ของผู้เข้าปฐมฌาน **ย่อมดับไป**

(๒) วิตกวิจารณ์ ของผู้เข้าทุติยฌาน **ย่อมดับไป**

(๓) ปิติ ของผู้เข้าตติยฌาน **ย่อมดับไป**

(๔) ลมอัสสาสปีสสถานะ ของผู้เข้าจตุตถฌาน **ย่อมดับไป**

(๕) รูปสังขยา ของผู้เข้าอากาธานัญญาตณฌาน **ย่อมดับไป**

(๖) อากาธานัญญาตณสังขยา ของผู้เข้าวิญญาณัญญาตณฌาน **ย่อมดับไป**

(๗) วิญญาณัญญาตณสังขยา ของผู้เข้าอากิญจัญญาตณฌาน **ย่อมดับไป**

(๘) อากิญจัญญาตณสังขยา ของผู้เข้าเนวสังขยานาสังญาตณฌาน **ย่อมดับไป**

(๙) สังขยาและเวทนา ของผู้เข้าสังขยาเวทนิโรธ **ย่อมดับไป**

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย “อนุปปพนิโรธ ๕ ประการ” นี้แล

จบ อนุปปพนิโรธสูตรที่ ๑๑ -----

[๓๕๕] อนุปปพวิหาร ๘

(พระสูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๓ ภาค ๒ - หน้าที่ 252-254 FILE 16)

- (๑) คู่ก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากกามทั้งหลาย สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึง “ปฐมฌาน” มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่เวกอยู่
- (๒) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าถึง “ทุติยฌาน” มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะ วิตกวิจารณ์สงบ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
- (๓) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติปราศจากไป เข้าถึง “ตติยฌาน” ที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มึนอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุขดังนี้
- (๔) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าถึง “จตุตถฌาน” ไม่มีทุกข์และสุขเพราะละทุกข์และสุข ลำดับ โสมนัส โทมนัสในกาลก่อน มีอุเบกขา เป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่
- (๕) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาได้โดยประการทั้งปวง เพราะปฏิสมสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา เข้าถึง “อากาสนัญจายตนะ” ด้วยมโนการว่า “อากาสนาที่สุคมิได้” (ไว้ในใจ โดยแยกกาย - อปปนาโยนิโสมนสิการ หรือ อุปจาร โยนิโสมนสิการ) ดังนี้อยู่
- (๖) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะก้าวล่วงซึ่งอากาสนัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึง “วิญญูณัญจายตนะ” ด้วยมโนการว่า “วิญญูณหาที่สุคมิได้” ดังนี้อยู่
- (๗) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะก้าวล่วงวิญญูณัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึง “อากิญจัญจายตนะ” ด้วยมโนการว่า “ไม่มีอะไร” ดังนี้อยู่
- (๘) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะก้าวล่วงอากิญจัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึง “เนวสัญญานา สัญญายตนะ” อยู่
- (๙) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะก้าวล่วงเนวสัญญานา สัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึง “สัญญาเวทิตนโรธ” (เข้านิโรธสมาบัติ) อยู่

[๓๕๖] อนุப்புพนิโรธ ๕

- (๑) กามสัญญา ของท่านผู้เข้าปฐมฉน ย่อมดับไป
- (๒) วิทก วิจาร ของท่านผู้เข้าทุติยฉน ย่อมดับไป
- (๓) ปิตติ ของท่านผู้เข้าตติยฉน ย่อมดับไป
- (๔) ลมอัสสาสะและปัสสาสะ ของท่านผู้เข้าจตุตถฉน ย่อมดับไป
- (๕) รูปสัญญา ของท่านผู้เข้าอากาธานัญจายตนะ ย่อมดับไป
- (๖) อากาธานัญจายตนสัญญา ของท่านผู้เข้าวิญญาณัญจายตนะ ย่อมดับไป
- (๗) วิญญาณัญจายตนสัญญา ของท่านผู้เข้าอากิญจัญญายตนะ ย่อมดับไป
- (๘) อากิญจัญญายตนสัญญา ของท่านผู้เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ย่อมดับไป
- (๙) สัญญาและเวทนา ของท่านผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ย่อมดับไป

คุณของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย ๕ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงโต้แย้งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้ยังยืนตั้งอยู่ตลอดกาลนานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

จบสังคีติหมวด ๕ -----

นวกนิตเทศ

(พระอภิธรรมปิฎก วิกังค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 601 FILE 78)

[๘๓๘] ในญาณวัตถุหมวดละ ๕ นั้น “ปัญญาในอนุப்புพนิหารสมบัติ ๕” เป็นไฉน

- (๑) ปัญญาในปฐมฉนสมบัติ (๒) ปัญญาในทุติยฉนสมบัติ (๓) ปัญญาในตติยฉนสมบัติ (๔) ปัญญาในจตุตถฉนสมบัติ (๕) ปัญญาในอากาธานัญจายตนสมบัติ (๖) ปัญญาในวิญญาณัญจายตนสมบัติ (๗) ปัญญาในอากิญจัญญายตนสมบัติ (๘) ปัญญาในเนวสัญญานาสัญญายตนสมบัติ (๙) ปัจจเวกขณญาณของโยคาวจรบุคคลผู้ออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมบัติ

เหล่านี้ชื่อว่า “ปัญญาในอนุப்புพนิหารสมบัติ ๕” ญาณวัตถุหมวดละ ๕ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้

ข้อพึงสังเกต: การปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้นตามลำดับ โดยนับตั้งแต่ “ศึกษา ๓-อนุปฺพตสิกขา” จนไปถึง “วิปัสสนาญาณ ๘-อนุปฺพตวิปัสสนาวิหิตธรรม” นั้น ใ้ว่าจะใช้เวลาเพียงนิดเดียว ก็จะสามารถบรรลุธรรมวิเศษดังกล่าวนี้ได้ง่ายดาย ข้อธรรมในบางประเด็นนั้น อาจใช้เวลาหลายๆ ปี ในการลงมือปฏิบัติจริง ถ้าโชคไม่ดี อาจใช้เวลาทั้งชีวิตก็ได้ แต่อุปสรรคใดๆ ก็สู้ความมุ่งมั่นของจิตใจไม่ได้ นั่นคือ “ความตั้งใจจริง” ที่เรียกว่า “อธิษฐานบารมี-อธิษฐานอุปบารมี-ปรมัตถบารมี” (ข้อ ๘ ในทศบารมี) หมายถึง **ความตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่** ซึ่งต้องสพรคด้วย “ศรัทธา-และ-ฉันทะ แห่งอิทธิบาท ๔: ฉันทะ-วิริยะ-จิตตะ-วิมังสา” (ข้อ ๑ ในอิทธิบาท ๔) คือ ธรรมคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประการสำคัญ **อย่าไปเชื่อพวกหมอดู** ที่ชอบทำนายทายทักไม่มีเหตุผล ให้เชื่อศรัทธาในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีกว่า โดยเฉพาะ เชื่อ “กฎแห่งกรรม” และ เชื่อ “กัมมัสสกตาแห่งตน” อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการทำความเข้าใจไว้ในใจอย่างแยกคอกวัว คือ “โยนิโสมนสิการ” ตามหลักธรรม “ปฏิจสุมุขปาธ ๑๒-ปัจจยการ ๑๒” (ทิพพจักขุญาณ-จตุปปาตญาณ-ธัมมฐิติญาณ-สัมมทสสนะ) ปัญญาที่คิดได้ว่า (๑) “กรรมย่อมส่งผลวิบากตามกรรมนั้นๆ” หรือ (๒) “ทำดีย่อมได้ดี-ทำชั่วย่อมได้ชั่ว” และ ย่อมมีปัญญาที่จะเลือกทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนไม่ประมาทปัญญาและธรรมทั้งหลาย ละเว้นการทำชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และมีจิตใจผ่องแผ้วเบิกบานใจ และประการสำคัญ **มีความเพียร ๑ มีสติสัมปชัญญะ ๑ มีอุเบกขา ๑** (รูปาวจรกุศลจตุตถมานจิต) ฉะนั้น การเจริญญาณไว้ในใจอย่างแยกคอกวัว ด้วยมีอุบายที่จะให้จิตยกระดับให้ “จิตตสมาธิ” ไม่ว่าจะเป็ **ปฐมฌาน-ผลสมาบัติ ทุติยฌาน-ผลสมาบัติ ตติยฌาน-ผลสมาบัติ หรือ จตุตถฌาน-ผลสมาบัติ** ก็ตาม ก็ให้ ได้สักอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็แล้วกัน เพื่อเสวยสุขได้ในปัจจุบัน จะได้เป็นฐานกำลังในการปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ให้สามารถเข้าถึง “กระแสแห่งอริยมรรค” ได้อย่างจริงจัง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การพิจารณาเห็นทิศทางการเจริญภาวนาที่เป็นภาพองค์รวมอย่างชัดเจนนั้น เป็นการเห็นจุดมุ่งหมายแห่งธรรมทั้งหลายที่ดีเยี่ยม โดยเห็น “พระนิพพาน” เป็นเป้าหมายสำคัญอันเป็นปรมัตถ์อย่างแท้จริง คือ ผู้ปฏิบัติธรรมเจริญภาวนานั้น จะต้องเกิดการเห็นที่ดีเยี่ยม “ทัตสนานุตตริยะ” ที่ประกอบด้วย “โลกียสัมมาทิฏฐิ” และ “โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ” นั่นคือ “รู้แจ้งโลก” ให้ได้ รู้ได้อย่างเท่าทันภาวะจิตที่แท้จริงของตน ไม่มีราคะและอวิชชาครอบงำกลุ่มมุ่มจิตใจ อันเนื่องจากเหตุปัจจัย เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่ใช่ปัญญาในทางที่ถูกคือ คือ “อโยนิโสมนสิการ”

ในการเกิด “การเห็นอันเยี่ยม-ทัตสนานุตตริยะ” นั้น ให้อาศัยหลักธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ “อริยสังขธรรม-อริยสังข์ ๘” ที่สัมปยุตต์ด้วย “กิจในอริยสังข์ ๘” และ ธรรมทั้งหลายที่เหลือ ดังรายละเอียดเพิ่มเติมในภาพประกอบข้างล่างนี้

อริยสัจจ์	กิจในอริยสัจจ์	สัมปยุตตธรรม	
อแปปฎิหัตถญาณในกาล ๓: อดีตอัทธา-อนาคตอัทธา-ปัจจุบันนัทธา			
ทุกข์ -ทุกข์สัจจ์	ปริญญา -ให้รู้	นามรูป-ขันธ ๕-เบญจขันธ-ขันธปัญจก-สังขารทั้งหลาย	
สมุทัย -สมุทัยสัจจ์	ปหานะ -ให้ละ	อวิชชา-อนุโลมปฏิจจนุปบาท	วฏฏฐานคามินีวิปัสสนา อนุพุพปฏิบัติทา
นิโรธ -นิโรธสัจจ์	สังนิกริยา -ให้แจ้ง	วิวิฏฏฐะ-ปฏิโลมปฏิจจนุปบาท	
มรรค -มรรคสัจจ์	ภาวนา -ให้เจริญ	อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยมรรค ๔-ทุกขนิโรธปฏิบัติทา	
อุปจารโยนิโสมนสิการ-อัปนาโยนิโสมนสิการ			

นียมศัพท์

- (๑) อนุพุพปฏิบัติทา: อนุปัสสนา ๓-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจําแนกอารมณ ๓๘-โพธิปักกยิยธรรม ๓๓
- (๒) วฏฏฐานคามินีวิปัสสนา: วฏฏฐานคามินีปฏิบัติทา-สัมมาสนญาณ-อนุปัสสนา ๓-วิปัสสนาญาณ ๘
- (๓) อแปปฎิหัตถญาณ: ชัมมฐิติญาณ-ปัจจยปริคคหญาณ (ปัญญาหยั่งรู้ “จริงแท้ไม่เป็นอย่างอื่น” เมื่อใดก็ตาม)
- (๔) โยนิโสมนสิการ: ปัญญาในสมาธิ-ปัญญาในวิปัสสนา

ฉะนั้น ทักษะกระบวนการคิดในภูมิแห่งการเจริญภาวนา จึงถือเป็นปัญญารู้แจ้งด้วย (๑) ความฉลาด-โกศล ๓ (๒) ความขํานาญ-วสี ๕ (๓) ปัญญาแตกฉาน-ปฏิสัมภิทา ๔ (๔) โยนิโสมนสิการสัมปทา-ความถึงพร้อมด้วยการคิดที่ถูกต้อง (ความรู้ในปัจจยการ-ธรรมนียม ๓) อนึ่ง ตามนัยของ คำว่า “การเห็นอันเยี่ยม-ทัสสนานุตตริยะ” นั้น คือ “การเห็นอาณาจักรสังขตธรรม” (รวมทั้ง อสังขตธรรม) ที่มีกุสโลบายไว้ในใจอย่างแยบคาย (ทำโยนิโสมนสิการ) มีวิธีคิดเชิงยุทธศาสตร์ ในการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ อันปฏิบัติด้วย (๑) “ชัมมฐิติญาณ-ทิพจักขุญาณ” คือ ความเห็นแจ้งการเกิดและการดับเหตุปัจจยด้วย “ปฏิจจนุปบาท ๑๒” ได้แก่ อนุโลมปฏิจจนุปบาท-เห็นแจ้งในสาเหตุแห่งทุกข์ และ ปฏิโลมปฏิจจนุปบาท-เห็นแจ้งในการดับดับเหตุแห่งทุกข์ นั่นคือ “อวิชา-ตัณหา” (๒) “สัมมสนญาณ” คือ ความเห็นแจ้งนามรูปไตรลักษณ์ จนถึงพร้อมด้วย “ยถาญาณทัสสนะ” (ยถาภูตญาณ) คือ การเห็นธรรมทั้งหลายด้วยปัญญาหยั่งตามเป็นจริงในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมภูฐาน เพราะฉะนั้น การเจริญ “อริยสัจจ์ ๔” ไว้ในใจอย่างแยบคาย ไม่ว่าจะเป็ขณะสมาธิ “อุปจารสมาธิ” (อุปจาร โยนิโสมนสิการ) หรือ “อัปนาสมาธิ” (อัปนาโยนิโสมนสิการ) ก็ตาม ย่อมเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องเจริญ “ชัมมานุชัมมปฏิบัติทา” (การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง -ชัมมานุชัมมปฏิบัติ คือ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) อย่างยิ่ง ไม่ว่าจะหายใจเข้าและหายใจออก ก็ตาม นอกจากนี้ องค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำจิตให้สงบแผ้วด้วย “โวทานธรรม-โวทาน ๑๖” ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่งเช่นกัน แต่ตามความจริงนั้น ก็ให้เจริญรูปฌานอย่างน้อยก็เป็ “ปฐมฌาน” (วิตก-วิจารณ์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา) ไว้ก่อน นั่นคือ เป็นการยกจิตให้ปราศจากนิรวณ ที่เรียกว่า “จิตประภัสสร” (จิตตามสภาพดั้งเดิมที่สงบใส เบิกบาน แต่ยังมีอนุสยกิเลสอยู่ คือ กิเลสอย่างละเอียด เช่น อาสวะ ๔) นั่นคือ เป็นการดับระงับกิเลสไว้

ชั่วคราวในขณะฉานนี้ ที่เรียกว่า “วิจัมภนนิโรธ” (ข้อ ๑ ในนิโรธ ๕) หมายถึง *ดับด้วยข่มไว้* คือ การดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฉาน เมื่อเข้าถึงปฐมฉาน ข่มข่มนิวรรณ์ไว้ได้ ตลอดเวลาที่อยู่ในฉานนั้น การได้ “ปฐมฉานสมาบัติ” จิตย่อมเป็นสุขในขณะปัจจุบันนั้นด้วยผลสมาบัติแห่งฉานนั้น จิตอยู่ในความสงบระงับแห่งวิเวก จึงไม่ฟุ้งซ่านด้วย “สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ” ที่สมบุรณ์บริบูรณ์แห่งสมถกรรม ข่มส่งผลานิสงส์ให้ “สติสัมปชัญญะ” มีความบริสุทธิ์ตามอรรถภาพนั้นด้วย ที่สหระคด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ย่อมทำให้เกิด “ยถาภูตญาณ” (ยถาภูตญาณทัสสนะ) ซึ่งมีความเห็นแจ้งด้วยปัญญา ดังคำไวพจน์แห่งปัญญาต่อไปนี้

(๑) **ปัญญา** กิริยาที่รู้ชัด ความวิชัย ความเลือกสรร ความวิชัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนประทัก (๒) **ปัญญา** ปัญญาในทฤษฎี ปัญญาผละ ปัญญาเหมือนศีลตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิชัยธรรม สัมมาทิฎฐิ

ดังนั้น ปัญญาที่ชัดตรง เห็นแจ้งในธรรมตามความเป็นจริงนั้น จึงประกอบด้วย (๑) **ปัญญาในสมาธิ** กับ (๒) **ปัญญาในวิปัสสนา** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาที่ผุดอูบัติขึ้นจาก “อนุปปพปปฏิปทา” ได้แก่ อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗ เพราะเกิดจาก “อนุปัสสนา-มหาวิปัสสนา” ที่มโนสิกการกรรมฐานอยู่เนื่องๆ สืบเนื่องอยู่เป็นนิตย์ เมื่อทำให้มากๆ ให้สมบุรณ์ ข่มไพบุลย์ด้วยบรรดา “ปัญญาญาณ” โดยเฉพาะ “อนุปัสสนา ๗” ทำให้เกิด “ปัญญา ๗” จนถึง “ปัญญา ๑๐” เป็นต้น ดังนี้

“ปัญญา ๑๐” หมายถึง **ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา** ได้แก่

- (๑) “ชวนปัญญา” — **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “อนิจจานุปัสสนา” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “นิพเพธิกปัญญา” — **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “ทุกขานุปัสสนา” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “มหาปัญญา” — **ปัญญามาก** โดยเจริญ “อนัตตานุปัสสนา” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “ติคขปัญญา” — **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “นิพพิทานุปัสสนา” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “วิบูลปัญญา” — **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “วิราคานุปัสสนา” [ดับความกระหายวิญญูะ]
- (๖) “คัมภีรปัญญา” — **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “นิโรธานุปัสสนา” [ดับกิเลส]
- (๗) “อัสสามันตปัญญา” — **ปัญญาไม่ใกล้** โดยเจริญ “ปฏินิสตัคคานุปัสสนา” [สลัดคืน]
- (๘) “ปฏิสัมภิตา ๔” — **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “อนุปัสสนา ๗” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “บุญปัญญา” — **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “หาสปัญญา” — **ปัญญารุ่งเรือง** โดยเจริญ “ปัญญา ๙” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาระบบ โครงสร้างของการเจริญ “**สัมมานุสम्मปฏิบัติ**” ในภาพองค์รวม พอจะสรุปหลักธรรมที่เป็นแกนสำคัญได้ อันมีปทัฏฐานจาก “**อริยสัจ ๔**” ดังนี้

- (๑) ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ (ทิพพจักขุญาณ-สัมมจิตฺติญาณ) คือ ความรู้ในปัจฉยาการ
- (๒) สัมมาสนญาณ (อนุปัสสนญาณ ๓) คือ ความรู้ในไตรลักษณ์
- (๓) ปฏิสัมภทา ๔ (จตุปฏิสัมภทาญาณ) คือ ความรู้ในปัญญาแตกฉาน
- (๔) อริยมรรคมีองค์ ๘ (อนุปุปพสิกขา) คือ ความรู้ในมัชฌิมาปฏิทาและไตรสิกขา
- (๕) โยนิโสมนสิการ (อนุปุปพปฏิทา-ภูฏฐานคามินีวิปัสสนา) คือ ความรู้ในการเจริญวิปัสสนา

เมื่อมนสิการกรรมฐานในธรรมทั้ง ๖ ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะพบว่า เกณฑ์ที่เป็นสาระสำคัญในการหาข้อสรุป ทั้งที่เป็น **วิธีอนุมาน** (Deduction) และ **วิธีอุปมาน** (Induction) แล้วทำการจำแนกแจกธรรม “**สัมมวิจยะ**” หรือ “**วิมังสา**” จะพบสภาวธรรมที่เป็นลักษณะร่วมสามัญในบรรดาธรรมดังกล่าวนี้ คือ (๑) “**ความเกิด**” กับ (๒) “**ความดับ**” อันเป็นเหตุปัจจัยหลักที่เกิด “**สภาพแห่งความทุกข์-ทุกข์ตา**” ดังนี้

ว่าด้วย ทัสสนานุตตริยะในธรรมทั้งหลาย

ให้พิจารณาธรรมทั้งหลายในลักษณะ “**ธรรมสามัคคี**” หรือ “**สหชาติธรรม**” อันเป็น “**สัมปยุตตธรรม**” ที่เกิดอุปบัติขึ้นได้ใน “**กุศลภูมิ**” และ “**อกุศลภูมิ**” เพื่อเจริญไปสู่ “**โลกุตตรภูมิ**” โดยให้คำนึงถึง (๑) “**โยนิโสมนสิการสมบัติกรรมฐาน**” กับ (๒) “**โยนิโสมนสิการวิปัสสนากัมมภูฏฐาน**” อันเป็นการเห็นแจ้งใน “**ความดับกิเลสและทุกข์ทั้งปวง**” และให้เห็นธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ คือ “**อโยนิโสมนสิการ**” อันเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเกิดอุปบัติขึ้นใน “**กิเลสและทุกข์ทั้งปวง**” เช่นกัน ซึ่งทั้งหมดประกอบด้วย “**ความเห็นแจ้งในความเป็นกับ ความไม่มี ความเจริญกับความเสื่อม ความเกิดกับความดับ**” ดังนี้

- (๑) “**ปฏิจจสมุปบาท ๑๒**” (ทิพพจักขุญาณ-สัมมจิตฺติญาณ) คือ ความรู้ในปัจฉยาการเห็นการเกิดและการดับใน “**องค์แห่งปัจจัยในปฏิจจสมุปบาท ๑๒**” ได้แก่ “**อวิชชา-สังขาร-วิญญาณ-นามรูป-สภาพตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ-ชาติ-ชราและมรณะ**” อันทำให้เกิดอกุศลวิบาก (สงสารทุกข์) ได้แก่ “**โสกะ-ปริทเว-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส**” เป็นธรรมคา (คือ เป็นไปตาม “**กฏธรรมชาติ**” หรือ “**ธรรมนิยาม ๓**”) โดยความเห็นแจ้งด้วยเจริญวิปัสสนาใน (๑) “**อนุโลมปฏิจจสมุปบาท**” คือ “**อย่างนี้-ปวัตติ-ความเป็นไป**” ย่อมเห็นเหตุปัจจัยการเกิดอุปบัติ และ (๒) “**ปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท**” คือ “**อย่างนี้-นิวัตติ-ความกลับไป**” ย่อมเห็นความดับแห่งเหตุปัจจัยการเกิดอุปบัติ จนกระทั่ง เกิด “**ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ**” ตามเป็นจริง โดยความว่า “**สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมคา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมคา**” กระบวนการคิดด้วยปัจฉยาตาดังกล่าวนี้ จะเป็นพื้นฐานเกิดจาก “**นามรูปปริจเฉทญาณ**” (ความเห็นแจ้งในขั้น

๕ อันทำให้เกิดสงสารทุกข์) และกลายเป็นบาทฐานใน “สัมมาสนญาณ” (ความเห็นแจ้งในนามรูปโดยไตรลักษณ์ ด้วยเห็นแล้วเข้าถึงแล้วแห่ง (๑) “อนิจจานุปัตตนา-ชวณปัญญา” ย่อมทำให้คิดเห็นพิจารณาอะไรได้รวดเร็ว ไม่ปักไม่ตัน คิดอะไรก็ไม่ติดขัด คือ หัวป้องหัวใส (๒) “ทุกขตานุปัตตนา-นิพเพธิกปัญญา” ย่อมทำให้คิดเห็นพิจารณาในการดับเหตุปัจจัยแห่งกิเลส “อโยนิโสมนสิการ” (๓) “อนัตตานุปัตตนา-มหาปัญญา” ย่อมทำให้คิดเห็นพิจารณาในอะไรก็เป็นไปตามความเป็นจริง “สัจจานุโลมญาณ” (อันสัมปยุตต์ด้วย อนุปัตตนา ๗-มหาวิปัตตนา ๑๘-วิปัตตนาญาณ ๘-ภูฐานคามินีวิปัตตนา-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗) ไปตามหลัก “อริยสัจจ์ ๔” จนสามารถสำเร็จเข้าถึง “มหามัคคธรรม” ได้ คือ “พระนิพพาน” ทั้งหมดที่กล่าวมา ก็เนื่องด้วยอำนาจพลังแห่งปัญญาที่เห็นแจ้งใน “การเกิด-การดับ” (อุปาทกขณะ-จิตวิขณะ-ภังคขณะ = ภาวะเกิดขึ้น-ภาวะตั้งอยู่-ภาวะดับไป) นั่นเอง ฉะนั้น “ทัตธานุตตริยะในธรรมทั้งหลาย” คือ “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักษุ” ด้วยปัญญาเห็นตามเป็นจริงว่า: **“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมคว่ามีความดับเป็นธรรมดา”** ก็คือ สิ่งนั้นเกิดด้วย “อโยนิโสมนสิการ” และสิ่งนั้นดับไปด้วย “โยนิโสมนสิการ” ก็หาไม่อีกเช่นนั้น คือ “สัจจภาวะแห่งพระนิพพาน”

(๒) “สัมมาสนญาณ” (อนุปัตตนาญาณ ๓) คือ ความรู้ในไตรลักษณ์ โดยความเห็นแจ้งด้วยเจริญวิปัตตนาใน (๑) “สัจฉิกัตถะ” คือ สภาวะที่จริงแท้ และ (๒) “ปรมัตถะ” คือ อรรถอันยิ่ง อันอุดมอันไม่ต้องยึดถือด้วยอาการมีการพึ่งตามกันมา เป็นต้น ทั้งนี้ หมายถึงสภาวะธรรมที่จำแนกเป็นชั้น ๕ อย่างตอนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ รวม ๕๗ อย่าง นั่นคือ “นามรูป” (รูปธรรม – นามธรรม หรือ รูปชีวิตินทรีย์ – อรูปชีวิตินทรีย์) โดยทำ “โยนิโสมนสิการ” คือ มนสิการในอูบายมนสิการถูกทาง คือ (๑) มนสิการ “ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าไม่เที่ยง” หรือ (๒) มนสิการ “ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นทุกข์” หรือ (๓) มนสิการ “ในสิ่งที่ไม่ใช่อัตตา ว่าเป็นอนัตตา” เพราะฉะนั้น ย่อมเห็น “ความเกิด-ความดับ” ในสังขตธรรม นั่นคือ “สังขตลักษณะ ๓” ได้แก่ (๑) **ความเกิดขึ้น ปราภฏ** (๒) **ความดับสลาย ปราภฏ** (๓) **เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรากฏ**

(๑) “**ปฏิสัมภิทา ๔**” (จตุปฏิสัมภิทาญาณ) คือ ความรู้ในปัญญาแตกฉาน เมื่อพิจารณาในธรรมนี้ ย่อมเห็นแจ้งในเรื่อง “**ความเกิด-ความดับ**” เช่นกัน เพราะปัญญาแตกฉานนั้น ต้องเป็นความรู้แจ้งใน “**อริยสัจ ๔**” ซึ่งเป็นธรรมกำหนดให้รู้ “**ความเกิด-ความดับ**” (สมุทัยสัจ-นิโรธสัจ = ปหานะ-สังขิกิริยา) เป็นหลักสำคัญเช่นกัน แต่ให้เห็นสภาพแห่งทุกข์ก่อน (ทุกข์สัจ = ปริญา) ค่อยหาวิธีกำจัดทุกข์นั้น (มรรคสัจ = ภาวนา) ไม่ให้มันเกิด แต่ให้มันดับ ฉะนั้น การไม่เห็นแจ้งใน “**ความเกิด-ความดับ**” ก็เหมือนคนตาบอดงมทางไปนิพพาน ที่ปราศจาก “**จตุปฏิสัมภิทาญาณ**” อันเป็นปัญญาของพระอรหันต์ ผู้บรรลุปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ คือ “**ปฏิสัมภิตปโตตะ**” ดังนี้

(๑) “**อตัลปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ด้วยความเห็นแจ้งถึงผลแห่งการดับกิเลส และทุกข์ทั้งปวง = กำหนดรู้ในทุกข์สัจโดย “**ปริญา**” อันเป็นกิจใน “**ทุกข์อริยสัจ**” ซึ่งเป็นธรรมที่ควรรู้อย่าง (อภิญาญธรรม)

(๒) “**สัมมปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ด้วยความเห็นแจ้งถึงเหตุปัจจัยแห่งการเกิดผุดขึ้นแห่งกิเลสและทุกข์ทั้งปวง (อนุโลมปฏิจัสสมุปบาท) = กำหนดรู้ในสมุทัยสัจโดย “**ปหานะ**” อันเป็นกิจใน “**ทุกข์สมุทัยอริยสัจ**” ซึ่งเป็นธรรมที่ควรรู้อย่าง (อภิญาญธรรม)

(๓) “**นิรุติปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุติ ด้วยการทำให้แจ้งด้วย “**สังขิกิริยา**” (ปฏิโลมปฏิจัสสมุปบาท) ที่สามารถอธิบายด้วยภาษาตามโลกสมมติได้ “**สมมติสัจจะ**” อันเป็นภาษาใดภาษาหนึ่งของมนุษย์โลก เช่น ภาษาของมนุษย์โลกคนไทย ที่เรียกว่า “**ภาษาไทย**” ภาษาของมนุษย์โลกคนอิสาน ที่เรียกว่า “**ภาษาถิ่นอิสาน**” หรือ “**ภาษาถิ่นโคราช**” เป็นต้น หรือโดยภาษาธรรมใน “**ปรมัตถธรรม-ปรมัตถสัจจะ**” = กำหนดรู้ในนิโรธสัจโดย “**สังขิกิริยา**” อันเป็นกิจใน “**ทุกข์นิโรธอริยสัจ**” ซึ่งเป็นธรรมที่ควรรู้อย่าง (อภิญาญธรรม)

(๔) “**ปฏิภาณปฏิสัมภิทา**” คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ด้วยการเจริญภาวนา = กำหนดรู้ในมรรคสัจโดย “**ภาวนา**” อันเป็นกิจใน “**ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ**” ซึ่งเป็นธรรมที่ควรรู้อย่าง (อภิญาญธรรม) ซึ่งจะต้องสัมปยุตต์ด้วย “**อริยมรรค**” ได้แก่ (๑) อริยมรรคมีองค์ ๘ = **อัฐมัคคังควิภาวนญาณ** (๒) **อริยสัจ ๔** = **สัจจานุโลมญาณ** และ (๓) **อริยมรรค ๔** = **มัคคญาณ-ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาญาณ-มรรค ๔** ธรรมทั้งหมดนี้ เป็นทักษะการคิดที่ประกอบด้วย (๑) **ความคิดวิริม** (๒) **ความคิดสร้างสรรค์** (๓) **ความคิดตัดแปลงประยุกต์** อันเกิดจากความคิดที่ทันการด้วยไหวพริบเขวี้ยงปัญญาที่ปฏิสังยุตต์กันได้แก่ (๑) จินตามยปัญญา (๒) สุตมยปัญญา และ (๓) ภาวนามยปัญญา

(๔) “อริยมรรคมีองค์ ๘” (อนุปพพสิกขา) คือ ความรู้ในมัชฌิมาปฏิทาและไตรสิกขา โดยธรรมชาติ พื้นฐานของ “อริยมรรคมีองค์ ๘” นั้น เป็นกระบวนการความคิดในการดับเหตุปัจจัยแห่งกิเลสและอกุศลธรรมทั้งหลาย ด้วย “อริสึล-อริจิตต์-อริปัญญา = สึล-สมาธิ-ปัญญา” (อนุปพพสิกขา) ได้แก่ **วิติกมกิลล-ปริยฎฐานกิลล-อนุสยกิลล** และธรรมทั้งหลายที่เกิดอุบัติขึ้นด้วย “**อโยนิ โสมนสิการ-ญาณวิปยุตต์**” คือ ความไม่ประกอบด้วยปัญญา ฉะนั้น “อริยมรรคมีองค์ ๘” จึงเจริญอยู่ในสภาวะอันถูกต้อง ที่เรียกว่า “สัมมัตตะ ๑๐” อันเป็นฝ่ายดับแห่งนิโรธวาท และเป็นปฏิบัติกษัตริธรรมกับ “มิจฉัตตะ ๑๐” คือ สภาวะอันผิดพลาดแห่งวิบัติทั้งปวง

“สัมมัตตะ ๑๐” หมายถึง **สภาวะที่ถูกต้อง-สิ่งทีถูกต้อง** (ฝ่ายนิโรธวาท-เห็นความดับ ด้วยประกอบกุศลธรรมทั้งหลายใน “โยนิโสมนสิการ” ตาม “ปฏิจจสมุปบาท ๑๒-ไตรลักษณ์-อริยสัจจ ๔” แล้วเจริญทั้ง “ญาณสมาบัติ” และ “วิปัสสนาญาณ” จนบรรลุอรหัตต์ได้) ได้แก่

- (๑) “สัมมาทิฎฐิ” —เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรืออริยสัจจ ๔ เห็นไตรลักษณ์ รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล หรือ เห็นปฏิจจสมุปบาท
- (๒) “สัมมาสังกัปปะ” —คำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมะ อพยบาท อวิหิงสา
- (๓) “สัมมาวาจา” —เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจริต ๔
- (๔) “สัมมากัมมันตะ” —กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจริต ๓
- (๕) “สัมมาอาชีวะ” —เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ
- (๖) “สัมมาวายามะ” —พยายามชอบ ได้แก่ ปธาน ๔ หรือ สัมมปธาน ๔
- (๗) “สัมมาสติ” —ระลึกรชอบ ได้แก่ สติปฎฐาน ๔
- (๘) “สัมมาสมาธิ” —ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน ๔
- (๙) “สัมมาญาณ” —รู้ชอบ ได้แก่ ผลญาณ และ ปัจจเวกขณญาณทั้ง ๑๕ ประเภท
- (๑๐) “สัมมาวิมุตติ” —หลุดพ้นชอบ ได้แก่ อรหัตตผลวิมุตติ

“มิจฉัตตะ ๑๐” หมายถึง *สภาวะที่คิด-สิ่งที่คิด* (ฝ่ายสมุทัยวาท-เห็นความเกิด ด้วยประกอบอกุศลธรรมทั้งหลายใน “อโยนิโสมนสิการ” คือ “อวิชา” ย่อมละได้ด้วย “ญาณ”) ได้แก่

- (๑) “มิจฉาทิฏฐิ” —เห็นผิด ได้แก่ ความเห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถ และ ความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์
- (๒) “มิจฉาสังกัปปะ” —คำริผิด ได้แก่ ความคำริที่เป็นอกุศลทั้งหลาย ตรงข้ามจาก สัมมาสังกัปปะ
- (๓) “มิจฉาวาจา” —วาจาผิด ได้แก่ วจีทุจริต ๔
- (๔) “มิจฉากัมมันตะ” —กระทำผิด ได้แก่ กายทุจริต ๓
- (๕) “มิจฉาอาชีวะ” —เลี้ยงชีพผิด ได้แก่ เลี้ยงชีวิตในทางทุจริต
- (๖) “มิจฉาวายามะ” —พยายามผิด ได้แก่ ความเพียรตรงข้ามกับสัมมาวายามะ
- (๗) “มิจฉาสติ” —ระลึกผิด ได้แก่ ความระลึกถึงเรื่องราวที่ล่วงแล้ว เช่น ระลึกถึงการได้ทรัพย์ การได้ยศ เป็นต้น ในทางอกุศล อันจัดเป็นสติเทียม เป็นเหตุชักนำใจให้เกิดกิเลสมี โลภะ มานะ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น
- (๘) “มิจฉาสมาธิ” —ตั้งจิตผิด ได้แก่ ตั้งจิตเพ่งเล็ง จดจ่อปักใจแน่วแน่ในกามราคะ พยาบาท เป็นต้น หรือเจริญสมาธิแล้ว หลงเพลิน ติดหมกมุ่น ตลอดจนนำไปใช้ผิดทางไม่เป็นไปเพื่อญาณทัสสนะ และความหลุดพ้น
- (๙) “มิจฉาญาณ” —รู้ผิด ได้แก่ ความหลงผิดที่แสดงออกในการคิดอุบายทำความชั่ว และในการพิจารณาทบทวนว่าความชั่วนั้นๆ ตนกระทำได้อย่างดีแล้ว เป็นต้น
- (๑๐) “มิจฉาวิมุตติ” —หลุดพ้นผิด ได้แก่ ยังไม่ถึงวิมุตติ สำคัญว่าถึงวิมุตติ หรือสำคัญผิดในสิ่งที่มีใช้วิมุตติว่าเป็นวิมุตติ

(๕) “โยนิโสมนสิการ” (อนุப்புพปฏิปทา-วุฒฐานคามินีวิปัสสนา) คือ ความรู้ในการเจริญวิปัสสนา ซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ย่อมมีแก่บุคคลผู้รู้อยู่ เพื่อยัง “โยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้น” และแก่บุคคลผู้เห็นอยู่ โดยประการที่ “อโยนิโสมนสิการจะไม่เกิดขึ้น” ดังคำนิยามต่อไปนี้

“โยนิโสมนสิการ” หมายถึง การทำให้ไว้ในใจโดยถูกอุบาย หรือ มนสิการในอุบาย มนสิการถูกทาง = การทำให้ไว้ในใจโดยถูกทาง = การนึก = การน้อมนึก = การผูกใจ = การใส่ใจ = การทำให้ไว้ในใจ ซึ่งจิตในอนิจจลักษณะเป็นต้น โดยนัยเป็นต้นว่า ไม่เที่ยง หรือ โดย “สังฆานุโลมิกญาณ” (พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้า 157 FILE 17) คำว่า “โยนิโส” แปลว่า โดยอุบาย คำว่า “มนสิการ” แปลว่า ใส่ใจ หรือ อีกนัยหนึ่ง “โยนิโสมนสิการ” หมายถึง การกระทำไว้ในใจโดยอุบาย การกระทำไว้ในใจโดยครรลอง หรือ การระลึกร การผูก การรวบรวมพร้อมแห่งจิต การกระทำไว้ในใจ โดยอนุโลมสังจะ โดยมนสิการ “ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าไม่เที่ยง” หรือ “ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่า เป็นทุกข์” หรือ “ในสิ่งที่ไม่ใช่อดีตว่า เป็นอดีต” หรือ “ในสิ่งที่ไม่งาม ว่าไม่งาม” ดังนี้ และ “โยนิโสมนสิการโรติ” หมายถึง กระทำในใจโดยอุบาย โดยครรลอง โดยเหตุการณ์ ด้วยอำนาจ อย่างเช่น โดยอนุโลมสังจะ ในความไม่เที่ยงว่า ไม่เที่ยง ในความไม่สวยงามว่า ไม่สวยงาม ในทุกข์ว่า ทุกข์ ในความเป็นอนัตตาว่า เป็นอนัตตา (พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า 556 FILE 13) ส่วน คำว่า “โยนิโสสมมุขปธานา” หมายถึง ความเพียรโดยอุบาย เพราะความเพียรโดยเหตุ นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า (๑) โยนิโสมนสิการเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค (๒) โยนิโสมนสิการมีอุปการะมากแก่อริยมรรค (๓) ธรรมที่เป็นกุศลมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล (๔) โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยแห่งโพชฌงค์ ๗ (๕) โยนิโสมนสิการสัมปยุตต์อยู่ในฉานสมวัตติ ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการสมวัตติ” ดังเช่น “ฌายิโน” ได้แก่ ผู้มีการเพ่งเป็นปกติ ผู้ประกอบในโยนิโสมนสิการ โดยมีโยนิโสมนสิการเกิดผุดขึ้นย่อมดับระงับนิรวรณทั้งหลายได้ และ (๖) โยนิโสมนสิการสัมปยุตต์ในวิปัสสนากาวานากับ “ญาณ ๑๖” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “วิปัสสนาญาณ ๕” ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการกัมมัญฐาน”

“อโยนิโสมนสิการ” หมายถึง การทำให้ไว้ในใจโดยไม่ถูกอุบาย ได้แก่ การทำให้ไว้ในใจโดยไม่ถูกทาง คือ การทำให้ไว้ในใจโดยไม่แยบคาย = การทำให้ไว้ในใจโดยผิดทาง ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสิ่งที่ไม่ใช่อดีตว่าเป็นอดีต หรือ คือ การนึก = การน้อมนึก = การผูกใจ = การใส่ใจ = การทำให้ไว้ในใจ ซึ่งจิตโดยการกลับกันกับสังจะ (พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้า 157 FILE 17) ฉะนั้น “อโยนิโสมนสิการเป็นเหตุแห่งทวิภูติทั้งหลาย” เพราะอโยนิโสมนสิการเป็นเหตุทั่วไปแห่งอกุศลทั้งหลาย

กล่าวโดยสรุป “โยนิโสมนสิการ” นั้น มีอำนาจกำลังในทางความดับเหตุปัจจัยแห่งกิเลสและอกุศลทั้งหลาย เป็นความนึกคิดโดยอุบายฝ่ายดับ (นิโรชวาท) ส่วน “อโยนิโสมนสิการ” นั้น มีอำนาจกำลังในทางความเกิดเหตุปัจจัยแห่งกิเลสและอกุศลทั้งหลาย เป็นความนึกคิดโดยอุบายฝ่ายเกิดเหตุปัจจัย (สมุทัยวาท) ฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วย “โยนิโสมนสิการสัมปทา” (ข้อ ๗ ในบุพนิมิตแห่งมรรค ๗ คือ แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดี รุ่งอรุณของการศึกษา) จึงมีจิตที่สพรคด้วยกุศลธรรมทั้งหลาย ที่จะเข้าถึง “กระแสแห่งอริยมรรค” ต่อไป ธรรมทั้งหลายนี้ คือ ธรรมเครื่องขัดเกลาภิเลสอีกประการหนึ่ง ที่เรียกว่า “ศีลเลขธรรม” ที่ผู้เจริญภาวนาต้องประกอบธรรมเหล่านี้ใน “โยนิโสมนสิการ” อยู่เนืองนิตย์ ไม่ว่าจะเจริญสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนาก็ตาม เมื่อเข้าใจดีแล้ว ก็อย่างนั่งทำตาเหลือก เหมือนตุ๊กแกเจอผี ให้น้อมนำปฏิบัติไต่ตนด้วย ดังนี้

- (๑) **อัปปรมาทะ** — ความไม่ประมาท
- (๒) **วิริยารัมภะ** — การปรารถนาความเพียร ทำความเพียรมุ่งมั่น
- (๓) **อัปปิจจตา** — ความมักน้อย ไม่เห็นแก่ได้
- (๔) **สันตุฎฐี** — ความสันโดษ
- (๕) **สัมปชัญญะ** — ความรู้ตัว สำนึกตระหนักชัดด้วยปัญญา
- (๖) **กุศลธัมมานุโยค** — การหมั่นประกอบกุศลธรรม
- (๗) **ลีลสัมปทา** — ความถึงพร้อมแห่งศีล
- (๘) **ฉันทสัมปทา** — ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ
- (๙) **อัตตสัมปทา** — ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว
- (๑๐) **ทัญญูสัมปทา** — ความถึงพร้อมแห่งทัญญู ขบ ได้ด้วยทฤษฎี
- (๑๑) **อัปปรมาทสัมปทา** — ความถึงพร้อมแห่งอัปปรมาทะ
- (๑๒) **โยนิโสมนสิการสัมปทา** — ความถึงพร้อมแห่งโยนิโสมนสิการ

ตัวอย่าง การดัดจริต “นิรนต์ ๕” ด้วยกรรมโดยโยนิโสมนสิการ แล้วเจริญวิปัสสนาตาม นั่นคือ มนสิการในอุบาย มนสิการถูกทาง คือ (๑) มนสิการ “**ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าไม่เที่ยง**” หรือ (๒) มนสิการ “**ในสิ่งที่ เป็นทุกข์ ว่า เป็นทุกข์**” หรือ (๓) มนสิการ “**ในสิ่งที่ไม่ใช่อัตตา ว่า เป็นอนัตตา**” หรือ (๔) มนสิการ “**ในสิ่งที่ ไม่งาม ว่าไม่งาม**” ดังนี้ เมื่อยังมีมนสิการนั้นเป็นไปให้มากในธรรม ๔ เหล่านี้ โดยไม่วิปัสสะ-วิปริต (ในขณะที่เจริญสมถภาวนา) ย่อมละนิรนต์ได้ (สมมาสมมุเจเท – ในการตัดขาดโดยชอบ) เป็นต้นว่า

- (๑) กามฉันทะ-ความต้องการกามคุณ คือ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการใน อสุภนิมิต **ย่อม ตัดกามฉันทะขาดโดยชอบ** ด้วย **เนกขัมมะ**
- (๒) พยาบาท-ความคิดร้าย คือ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการใน เมตตาคาโร-วิมุตติ **ย่อมตัด พยาบาทขาดโดยชอบ** ด้วย **อพยาบาท-ความไม่พยาบาท**
- (๓) ถีนมิททะ-ความหดหู่และเซื่องซึม คือ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการ ใน อารัมภธาตุ-ความ เพียรเริ่มแรก นิกกมธาตุ-ความเพียรที่มีกำลังมากขึ้น **ปรักกมธาตุ-ความเพียรที่มีกำลังมากที่สุด** เพราะย่ำยี่ฐานะอื่นๆ **ย่อมตัดถีนมิททะขาดโดยชอบ** ด้วย **อาโลกสัญญา**
- (๔) อูทธัจจกุกกัจจะ-ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ คือ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการใน **ความ สงบแห่งจิต** กล่าวคือ **สมาธิ** **ย่อมตัดอูทธัจจะขาดโดยชอบ** ด้วย **อวิกเขปะ-ความไม่ฟุ้งซ่าน**
- (๕) วิจิกิจฉา-ความลังเลสงสัย คือ การกระทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการใน **ธรรมทั้งหลาย** อันเป็นกุศล และอกุศล อันเป็นโทษและไม่เป็นโทษ อันควรเสพและไม่ควรเสพ อันเลวและประณีต อัน เปรียบด้วยมรรคห้าและธรรมขาว มีอยู่ **ย่อมตัดวิจิกิจฉาขาดโดยชอบ** ด้วย **ธรรมวัตถาน-การ กำหนดธรรม**

ในอันต่อไปนี้ ให้พิจารณาถึงประเด็น “**ทัศนานุตตริยะแห่งอริยมรรค**” ที่ทำให้เห็นอันเยี่ยมถึงลักษณะร่วม ขององค์ธรรมบางประการ ทำให้เห็นองค์ธรรมที่จะเป็นหลักในการตรัสรู้นั้นเป็นอย่างไร ที่สามารถแสดง คุณลักษณะตามปัญญาที่เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง นั่นคือ (๑) ความเกิดขึ้น = “**สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา**” และ (๒) ความดับไป = “**สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา**” เมื่อเข้าใจเป็นเช่นนี้ ย่อมสมมโนตามที่ประสงค์ ไม่ผิดหวังแน่นอน ฉะนั้น กฎหรือทฤษฎีนี้ จะดำเนินไปตลอดในการปฏิบัติ ธรรม จนกว่าจะบรรลุถึงความตรัสรู้สัมโพธิญาณ ดังนี้

ทัศนานุกรณตรีเย

ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ	
ความเกิดขึ้น-ชาติ	ความดับไป-ชรามรณะ
“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา”	“สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา”
โลกียสัมมาทิฏฐิ	โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ
มัจฉัตตะ ๑๐	สัมมัตตะ ๑๐-อนุตตรियะ ๓
อกุศลธรรม-กุศลธรรม-อาเนชฺชา	อัพยาตธรรม (กระแสแห่งนิพพาน)
อโยนิโสมนสิการ	โยนิโสมนสิการ
กรรมประกอบในอโยนิโสมนสิการ (สมาบัติ-วิปัสสนา)	กรรมประกอบในโยนิโสมนสิการ (สมาบัติ-วิปัสสนา)
อนุโลมปฏิจสงมฺปาท	ปฏิโลมปฏิจสงมฺปาท
วิปาสณิมิต-คัณหาปณิธิ-อตฺตภาณิวส	อนัตตตา-สุญญตา-ฐฎฐานคามินีปฏิปทา
สังขตะ-สังขตธรรม-สังขตลักษณะ ๓	อสังขตะ-อสังขตธรรม-อสังขตลักษณะ ๓
กามาวจร -รูปาวจร -อรูปาวจร = โลกียภุมิ	โลกุตตรภุมิ
สังขารธรรมแห่งเบญจขันธ์	โพธิปักขิยธรรม ๓๗
อนุปฺพวิหาร ๕-โลกิยธรรมทั้งหลาย (อภิสังขาร ๓)	อริยมรรค ๔ สามัญผล ๔ นิพพาน ๑ อาสวักขยญาณ
โลกิยญาณ	โลกุตตรญาณ
ญาณวิปยุตต์	ญาณสัมปยุตต์
อวิชา-อาสวะ ๔	จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง
อุปาทิขันธ์	ขันธวินิมุต
สงสารทุกข์	อมตธาตุ-นิพพาน
ชีวิตสันตติ	ชีวิตสมสึตี
สอุปาทิเสสนิพพาน	อนุปาทิเสสนิพพาน-ดับขันธปรินิพพาน
วิภูฏะ (กิเลส-กรรม-วิบาก = มีใจครอบครอง)	วิวิภูฏะ (กิริยา = ปราศจากใจครอบครอง)
อบายภุมิ-สัตวโลก-เทวโลก = ปิตสนิท	พุทฺธภุมิ = เป็นอมตบรมธรรม
มนุษย์โลกคนไทยส่วนใหญ่หลงทิส	มนุษย์โลกคนไทยส่วนน้อยมากเป็นพระอรหันต์

ฉะนั้น กระบวนการคิดที่สำคัญในการเจริญภาวนา คือ (๑) “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งทำให้พิจารณาเห็นความดับไปของสภาวะธรรมทั้งหลาย กับ (๒) “อโยนิโสมนสิการ” ซึ่งทำให้พิจารณาเห็นความเกิดขึ้นของสภาวะธรรมทั้งหลาย เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นธรรมทั้งหลาย ได้แก่ (๑) “**สังขัตตะ**” คือ **สภาวะที่จริงแท้** (๒) “**ปรมัตตะ**” คือ **ความหมายอันยิ่ง อันอุดม อันไม่ต้องยึดถือด้วยอาการมีการพึ่งตามกันมา** เป็นต้น ดังรายละเอียดเพิ่มเติมในภาพประกอบข้างล่างนี้

ทศสถานุตตริยะะแห่งปัญญาเห็นธรรม		
	ปัจจุบันกาล	
อดีตอัทธา	ปัจจุบันขณะ-ปัจจุบันสันตติ-ปัจจุบันสมัย-ปัจจุบันอัทธา	
	อุปาทาขณะ-เกิดขึ้น	ฐิติขณะ-ตั้งอยู่
	กังคะขณะ-ดับไป	
	รูปสันตติ-อรูปลันตติ (นามรูป)	
อุปยะ-ความก่อตัว สันตติ-ความสืบต่อ ขรตา-ความทรุดโทรม อนิจจตา-ความแปรปรวนแปรแตกสลาย		
ปฏิสนธิจิต-ภวังคจิต-ชวนจิต-วิถิจิต-ตกภวังค์-จุติจิต		
	สังขตะ-สังขตธรรม-สังขารทั้งหลาย (ขั้น ๕)	
	ไตรลักษณ์	
	อนิจจตา	ทุกขตา
	อนัตตตา	
	อโยนิโสมนสิการ (ความเกิด-สมุทัย-อนุโลมปฏิจจสมุปปาท)	
	อนิจจังคือเที่ยง-ทุกขังคือสุข-อนัตตาคืออัตตา	
	โยนิโสมนสิการ (ความดับ-นิโรธ-ปฏิโลมปฏิจจสมุปปาท)	
	อนิจจังคือไม่เที่ยง-ทุกขังคือทุกข์-อนัตตาคือไม่ใช่ตัวตน	
อุปาทินนธรรม-สมมติสังขะ	อัพยาทธรรม	อนุปาทินนธรรม-ปรมัตตสังขะ
	อุเบกขา-ตัตรมัชฌัตตตา	
	อริยมรรคมีองค์ ๘-อนุปปพปฏิบัติ	
อนุปัสสนา ๘-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๓๘-โพธิปักขิยธรรม ๓๗		
	ปฏิสัมภิทา ๔ (โลกิยะ-โลกุตตระ)	
ค้ำยการเจริญ วิเวก-วิราคะ-นิโรธ-ปฏินิสสัคคะ เป็นอุบายในใจโดยแยกกาย		
	อริยบุคคล ๔	

คำนิยามศัพท์

- “โยนิโส” หมายถึง โดยอุบาย โดยกุสโลบาย ด้วยวาระซ่อนเร้น ความแบายด้วยปฏิภาณ
- “มนสิการ” หมายถึง การใส่ใจ การนึกคิด การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ การทำไว้ในใจ
- “ฉาน” หมายถึง การเพ่งพิจารณาอารมณ์สิ่งที่ปรากฏให้สงบระงับจากราคะ เป็นปัญญาในสมาธิ
- “สมาธิ” หมายถึง สมาธิในวิปัสสนาที่มีสติสัมปชัญญะทำหน้าที่วิปัสสนา
- “วิปัสสนา” หมายถึง การเพ่งพิจารณาลักษณะสิ่งที่ปรากฏสำรอกจากอวิชชา เป็นปัญญาในวิปัสสนา
- “ญาณทัตตนะ” หมายถึง ความเห็นแจ้งด้วยปัญญาหยั่งรู้อันเป็นญาณในวิปัสสนา
- “ญาณ” หมายถึง วิชาหยั่งรู้ ความสามารถหยั่งรู้ ปัญญา ความรอบรู้

ว่าด้วย ผลานิสงส์ อันเกิดจากทัตตนาบุตริยะแห่งปัญญาเห็นธรรม

ผู้ที่ได้รับผลบุญจากการเจริญภาวนาในพระพุทธศาสนา คือ “ความเป็นอริยบุคคล” อันเริ่มต้นจากการพิจารณาเนืองๆ อยู่เป็นนิตย์ (วิปัสสนา-ความเห็นแจ้ง) ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามลำดับ ด้วยหลักกรรม “อนุปปพปฏิบัติทา” ได้แก่ อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-การจำแนกอารมณ์ ๑๘ (จิตตานุปัสสนา) –โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ฉะนั้น อานิสงส์ผลบุญขั้นแรก คือ “บุคคลผู้มีปัญญา-พาหุสัจจะ” นั่นคือ “อนุปัสสนา ๗” ที่เจริญให้มาก ให้สมบูรณ์ ให้โพล่ยิ่งขึ้นไป ย่อมมีนิสสันต์เกิดอุบัติขึ้น คือ “ปัญญา ๗” และยังสามารถต่อยอดปัญญาไปถึง “ปัญญา ๑๐” อันทำให้สำเร็จบรรลุดัง “พระอรหันต์ผู้บรรลุดุจตุปฏิสัมภิทา-ปฏิสัมภิทูปัตตะ” (ข้อ ๕ ในอรหันต์ ๕) ดังนี้

“ปัญญา ๑๐” หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา ได้แก่

- (๑) “ชวนปัญญา” —ปัญญาเร็ว โดยเจริญ “อนิจจานุปัสสนา” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “นิพเพธิกปัญญา” —ปัญญาทำลายกิเลส โดยเจริญ “ทุกขานุปัสสนา” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “มหาปัญญา” —ปัญญามาก โดยเจริญ “อนัตตานุปัสสนา” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “ติภปัญญา” —ปัญญาคมกล้า โดยเจริญ “นิพพิทานุปัสสนา” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “วิบูลปัญญา” —ปัญญากว้างขวาง โดยเจริญ “วิราคานุปัสสนา” [ดับความกระหายวิภูณะ]
- (๖) “คัมภีรปัญญา” —ปัญญาลึกซึ้ง โดยเจริญ “นิโรธานุปัสสนา” [ดับกิเลส]
- (๗) “อัสสามันตปัญญา” —ปัญญาไม่ใกล้ โดยเจริญ “ปฏินิสตัคคานุปัสสนา” [สลัดคืน]
- (๘) “ปฏิสัมภิทา ๔” —ปัญญาแตกฉาน โดยเจริญ “อนุปัสสนา ๗” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “ปุลลปัญญา” —ปัญญาแน่นหนา โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “หาสปัญญา” —ปัญญาร่าเริง โดยเจริญ “ปัญญา ๙” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

แต่อย่างไรก็ตาม “ปัญญาเห็นธรรมแห่งสังกัจจกะ-ปรมัตตะ” นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในอาณาจักรพุทธธรรมเมื่อ ๒,๖๐๐ ปี ที่ผ่านมา เท่านั้น ที่เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงด้วยปัญญาว่า:

ยงฺกิญฺจิ สมุทฺยธมฺ สัพฺพนุตฺติ นโรทฺถมฺมุนฺติ

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมควมีความดับเป็นธรรมดา”

แต่ “แนวความคิด-Approach” นี้ “วิธีการ-Method” นี้ หรือ “กลยุทธ์-Tactic” นี้ ยังมีอิทธิพลต่อการวิวัฒน์พัฒนาทางสติปัญญาของมนุษยชาติจนถึงศตวรรษที่ ๒๑ นี้ อีกด้วย แต่คนที่ไม่เข้าใจลึกซึ้งในประเด็นเรื่องนี้ นั้น กลับเป็นมนุษย์โลกคนไทยชาวพุทธ ที่ชอบหลงทิศเป็นอุปนิสัย คือ เดินทางไม่ถึงบางอ้อ แต่ทะลุไปถึงบางพลัดกับบางรัก ที่อยู่ในเรื่อง “กามฉันทะ” (ข้อ ๑ ในนิวรรณ์ ๕: กามฉันทะ-ความพอใจในกาม ความต้องการกามคุณ หรือ อามิสสัญญา-กามสัญญา) มากกว่า เพราะอุปนิสัยชอบโยนความคิดไปให้คนที่เป็ นลูกที่เป็นคนคิดแทน ไม่ชอบคิดเอง แต่ถ้าอยากคิดก็ไม่วู้เหมือนกันจะเริ่มต้นอย่างไร เพราะเป็นชาวพุทธแต่ก็ ไม่ชอบสนทนารธรรมกับพระสงฆ์องค์เจ้าเท่าไรนัก ก็เจอกันตอนเผาศพเท่านั้นเอง เลยไม่ได้ความคิดดีๆ ที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสประกาศไว้ในพระศาสนา “ของดีไม่วู้จักเลือกเอา ชอบของสกปรก” ฉะนั้น “วัฒนธรรมลูกที่คิดแทน” (พ่อแม่คิดแทน แต่งงานแล้วพ่อแม่ก็ยังคงคิดแทน เลี้ยงไม่โต) ก็เกิดในสังคมญี่ปุ่น หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เหมือนกัน แต่ในปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนไปเป็น “วัฒนธรรมลูกคิดเอง” แบบสังคม ตะวันตกที่เจริญแล้ว เพราะฉะนั้น ในสังคมไทย คนที่เป็นหัวหน้าจะเหนื่อยมากที่สุด เพราะชอบไปคิดแทน เห็นอะไรก็ขวางหูขวางตาไปหมด เพราะยังไม่เข้าใจคำว่า “ความเกิดดับเป็นธรรมดา” อย่างเช่น ในห้องทำงานของผู้ยิ่งใหญ่ มีสิทธิ์ยิ่งใหญ่แค่ช่วง ๘.๐๐ น ถึง ๑๗.๐๐ น. หลังจากนั้น ท่านภารโรงหรือเจ้าหน้าที่ รักษาความปลอดภัยใหญ่ที่สุด เป็นอันว่า “รปภ. มีปัญญาเห็นธรรม เมื่อใดมีสิ่งที่เกิด และสิ่งนั้นต้องดับไป ตอนไหน” (ลูกที่ “ประมาทปัญญา” ของ รปภ. มากไป ฐึ้นน้อยเกิดไป ไม่มีสติสัมปชัญญะ เพราะเรียนมาสูง เกินไป ฉลาดขาดเฉลียว ชอบคิดว่าคนอื่น โง่มากกว่าตน ทั้งที่ตนเองโง่ไม่มีจุดจบ) แต่ก็ยังไม่บรรลุถึง “ดวงตาเห็นธรรม” เพราะไม่หาโอกาสฟังธรรมหรือศึกษาธรรมอย่างจริงจัง แต่ถ้าบวชมาแล้วหนีวัดลาสิกขา ต้องคิดให้ดีถ้าจะคบคนพวกนี้ มักมีจิตไปทางอกุศลหนักกว่าชาวบ้านที่ไม่เข้าวัด ไปคิดเอาเองว่า “สิ่งนี้เกิด อย่างไร และจะดับลงอย่างไร” สิ่งนี้เป็นปริศนาธรรมอย่างหนึ่ง ให้คิด คิดซะ! ...จะได้หลับสบาย

ในสภาพความเป็นไปในสังคมแบบตะวันตก (Western Socialization Pattern) นั้น พวกชาวตะวันตกมัก สร้างระบบการจัดการสังคมแทนความคิดเฉพาะบุคคล ที่สมมติว่ามีอำนาจเด็ดขาด ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ “ระบบมั่นคงของกฎหมาย” ที่ทำให้เป็นปัจจุบันมากที่สุด เพราะทุกคนในสังคมให้ความเคารพกฎหมาย จริงจัง ด้วยความศรัทธาว่า “กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ใช้ได้จริงกับทุกคน” สิ่งนี้คิดตามทฤษฎี ภาคปฏิบัติต้องมาคู่ที่ สังคมของมนุษยโลกคนไทยเป็นตัวอย่าง แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรรู้อยู่ในสังคมที่เจริญแล้วในตะวันตก คือ “ระบบการศึกษา” ที่เป็นเครื่องขัดเกลาปัญญาให้เป็นเลิศ ดีที่สุดสำหรับสังคมของเขา ทำไมมนุษยโลกคนไทยที่ไปเรียนกันมากมาย ยังไม่สามารถนำมาปรับเปลี่ยนในบ้านเมืองตนเองได้ ข้อนี้ ก็ไปคิดเอาเอง แต่ยัง

พากันกลับมาระลึกชาติเป็นลูกหลานพ่อพญานาคแม่พญานาคกันตรึมทั่วสังคม (หมออธิบายชื่อโรคไม่ถูกเลยนิยามไว้เป็น “โรคอุปาทานขวัญอ่อน” ทำได้แค่นี้ ค่อยคิดใหม่ แต่หมคชาวบ้าน ถ้าขวัญอ่อน จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้ใหม่ คือ ไปตามเก็บเอาขวัญกลับมาใส่ร่างเจ้าของ สนุกสนานกันทั้งหมู่บ้าน) ยารักษาโรคนี้ให้ดีที่สุด ไม่น่าจะหนีพ้นจาก “การเจริญไตรสิกขาตามหลักพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก” ไปวัดทำสมาธิดี ขอบุญแก่พระ เปิดโลกพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นการเจริญไตรสิกขาครบ คือ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” สถานที่ไม่โอ้อวด เป็นสัปปายะดีแท้ ในคราวเดียวกัน “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” แต่ละอย่างก็ไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน ไปทำนะ..! แล้วชวนคนอื่นในวัดมาศึกษาพระไตรปิฎกกันอย่างจริงจัง อานิสงส์ผลบุญที่เกิดขึ้น ก็คือ “โรคพญานาค” (แนวคิดฟุ้งซ่านแบบลิเกหลงโรง: เช่น ตามหาเสด็จพี่ ตู๋ว่านี่คือเสด็จน้อง ที่เสด็จขึ้นจากน้ำมหมาดๆ คือ ฟุ้งขึ้นมาจากแม่น้ำโขง อะไรทำนองนั้น ถ้าใครพบเจอก็ตั้งนะโม ๓ จบ กล่าวสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยไว้ก่อน ปลอดภัยจากโยคธรรมนี้ คือ ธาตุพิการจากพวกมารแทรก ธาตุไฟแตกได้ จะได้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งแห่งชีวิตอย่างแท้จริง การตั้งนะโม เป็นอุบายที่ฉลาดในใจอย่างแยบคาย “โยนิโสมนสิการ” จะกลายเป็นสติสัมปชัญญะหรือสติปัญญาที่ตั้งมั่นชัดเจน คือ หายจากอาการโง่งมง่าย คือ “มีของคืออยู่แล้ว ก็ยังไปชอบของสกปรก” นี่คือ “อโยนิโสมนสิการ” เลือกลงปฏิบัติเอา จะให้อะไรเกิด จะให้อะไรดับ) ก็น่าจะบรรเทาอาการดีขึ้น “สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ” คิดอะไร ทำอะไร ก็จะไม่พบแต่ความเจริญไฟบุญด้วยความดี และได้เข้าใจถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎกเสียที มีค่าความงมงายเป็นศูนย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๑ คือ เชื่อได้ในอัตราร้อยละ ๘๕.๘๕ ตามหลักฐานชุดข้อมูลปัจจุบันของผู้ป่วย และเกณฑ์การวิจัยเชิงการแพทย์ (จิตเวชวิทยา)

การชักชวนให้ฉลาดมีปัญญาดีๆ ไม่ใช่มีกรรมปัญญาเกิดขึ้น ก็จะเป็นบุญกุศลให้ทั้งคณะ “สังคมดี-คนคิดดี” ย่อมเจริญด้วยปัญญาจริงแท้ ไม่เป็นอย่างอื่นอีก มีเวลาว่างมากขึ้นในการปฏิบัติศาสนกิจ แต่อย่าลืม การเห็นสภาพธรรมทั้งหลายที่อยู่ล้อมตัวตามสภาพแห่งความจริงด้วยปัญญาว่า: “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมคว่ามีความดับเป็นธรรมดา” ถ้าปัญญานี้ไม่มีจริงตามพระอภิธรรมในพระพุทธศาสนา พวก “ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่ล้ำสมัย” (Sophisticated Digital Technology Advancement) คงไม่เกิดขึ้นในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้ อย่างแน่นอน “สสารวัตถุประมวลมาซึ่งความคิดทั้งปวง” เพราะแนวคิดที่ว่า “ความเกิดขึ้น-ความดับไป” เพราะพวกเครื่องจักรมันเข้าใจ “ภาษาเครื่อง-Machine Language” ที่มีหน่วยนับปริมาณความจุเป็น “Byte-Megabyte-Gigabyte” คงไม่ใช่มาตราวัดมีหน่วยเป็น “กระสอบ-เกวียน” เช่น คงไม่มีใครพูดว่า มือถือนี้มีหน่วยความจุข้อมูลได้ถึง ๑๐ กระสอบ เป็นต้น คำว่า “Byte” เกิดจากแนวคิด “ความเกิด-Switch On” กับ (๒) “ความดับ-Switch Off” โดยมีกระแสไฟฟ้าเปรียบเสมือนเป็นจิตวิญญาณ (เจตนา-ชีวิตินทรีย์) ของมนุษย์ที่เข้าไปหล่อเลี้ยง ดำเนินการ ควบคุม บริหารจัดการ ประมวลผล นำเสนอ ผลลัพธ์ (Outputs) ฉะนั้น ฐานข้อมูล-Databases หน่วยความจำ-Memory Unit (ROM: Read-Only Memory -RAM: Random-Access Memory) หน่วยประมวลผล-Processing Unit พร้อมด้วย โปรแกรมคำสั่งดำเนินการ-Disk Operating System: DOS และ โปรแกรมเฉพาะ-Application Packages ทั้งหมดจะถูก

บันทึกไว้ใน “ฐานข้อมูล” ที่เรียกว่า “Hard Disk” ภายในเครื่อง โดยแผ่นฮาร์ดดิสก์นี้จะเคลื่อนไ้วด้วยสารแม่เหล็กใน ๒ สถานะ ได้แก่ (๑) สถานะที่ย่อมให้กระแสไฟฟ้าผ่านได้ มีค่าเท่ากับ 1 = 1 Bit และ (๒) สถานะที่ย่อมไม่กระแสไฟฟ้าผ่าน จะมีค่าเท่ากับ 0 = 1 Bit รวมกัน เป็น 2 Bits ซึ่งเป็นต้นกำเนิดระบบที่เรียกว่า “Binary System” (ระบบเลขฐานสอง) คือ การแยกตัวออกเป็น ๒ พวก เช่น บวกกับลบ คูกับชั่ว เปิดกับดับ เป็นกับตาย ซึ่งแทนสถานะแต่ละข้างด้วยตัวเลข (Digital Data) คือ ตัวเลข 1 กับ ตัวเลข 0 นั่นเอง เพื่อบอกสถานะหรือค่าของข้อมูลหนึ่งๆ หรือ แนวคิดการทำเต็มคะแนนแบบจับคู่ในธุรกิจ MLM–Multilevel Marketing เป็นต้น เมื่อเทียบเป็นหน่วยวัด 8 Bits = 1 Byte ในปัจจุบันขยายเป็นสถาปัตยกรรมขนาด 16 Bits = 1 Byte ถึง 32 Bits = 1 Byte ทำให้คอมพิวเตอร์สามารถบันทึกข้อมูลที่เป็น Text Mode, Graphic Mode และ Audio Mode หรือ Text Mode กับ Audiovisual Mode ที่พวกเราใช้ในนวัตกรรมโทรศัพท์มือถือที่เรียกว่า “Android Architectures” (Android Applications: Line Platforms คือ การใช้โปรแกรมไลน์สื่อสารกัน ได้ทั้งข้อความ ภาพ และ เสียง ที่เป็นแบบเห็นผลลัพธ์การประมวลผลได้ทันทีที่หน้าจอทั้งสองฝ่ายแบบ Real–Time Mode คือ Monitor Counterface Technique) ฉะนั้น พวก Digital Data คือ ข้อมูลดิจิทัลที่ยังไม่นำมาประมวลผล และ Digital Information คือ ชุดข้อมูลดิจิทัลที่ผ่านการประมวลผลแล้ว สามารถดำเนินการและจัดการผ่านถ่ายระบบข้อมูลและสารสนเทศทางดาวเทียม (Satellite–Oriented Data and Information Transfer System) ให้พิจารณาแนวคิดที่มาของ “ความเกิด–ความดับ” (Binary Digital Approach) ที่ไปเจริญในอารยธรรมโลกตะวันตกเป็นผู้คิด มนุษย์โลกคนไทยเป็นผู้ใช้ เช่น ให้ผีหรืออาจารย์ขมังเวทย์ดับคอมพิวเตอร์หรือมือถือในภาพยนตร์ เป็นต้น เป็นการต่อยอดทางปัญญาที่มาเหนือเมฆ ไม่ต้องไปคิดสร้างประดิษฐ์อะไรออกมาหรอก ได้แก่ พวกคำศัพท์ (Notation) ต่อไปนี้

(1) Bit

Noun: **Computing** a unit of information expressed as either a 0 or 1 in binary notation.

ORIGIN: 1940s: blend of **binary** and **digit**.

(2) Byte

Noun: **Computing** a group of binary digits or bits (usually eight) operated on as a unit. Such a group as a unit of memory size.

ORIGIN: 1960s: an arbitrary formation based on **bit**⁴ and **bite**.

(3) Digit

Noun:

1. Any of the numerals from 0 to 9, especially when forming part of a number.
2. A finger or thumb. **Zoology** a finger, thumb, or toe.

ORIGIN: Middle English: from Latin **digitus** 'finger, toe'.

(4) Binary

Adjective:

1. Composed of or involving two things.
2. Using or denoting a system of numerical notation with two as its base, employing the digits 0 and 1.

Noun: (plural binaries)

1. The binary system of notation.
2. **Astronomy** a system of two stars revolving round their common centre.

ORIGIN: Middle English (in the sense 'duality, a pair'): from late Latin **binarius**, from **bini** 'two together'.

Source: *Concise Oxford English Dictionary –Tvillage.org*

ยกตัวอย่าง: ตัวอักษร ๑ ตัว ไม่ว่าจะเป็นพยัญชนะ สระ เครื่องพิเศษ ก็ตาม จะประกอบด้วย 8 Bits ดังนี้

$$10 = 1 \text{ Bit}$$

$$10-10-10-10-10-10-10-10 = 8 \text{ Bits} = 1 \text{ Byte}$$

$$1,000 \text{ Bytes} = 1 \text{ Megabyte}$$

$$1,000 \text{ Megabytes} = 1 \text{ Gigabyte}$$

ความก้าวหน้าแบบก้าวกระโดดทางเทคโนโลยีนี้ ได้เกิดขึ้นในศาสตร์สมัยใหม่หลายสาขาที่เกี่ยวเนื่องต่อกัน คือ เกิดขึ้นตรงเวลาตรงสมัย ที่ความรู้หรือปัญญามนุษย์มีความก้าวหน้าพร้อมเพรียงกัน ได้แก่ คอมพิวเตอร์-Computer Technology อินเทอร์เน็ต-The Internet Technology ระบบดาวเทียม-Satellite Technology ระบบการสื่อสารคมนาคม-Telecommunications Technology เพราะฉะนั้น คอมพิวเตอร์จึงกลายเป็น “เครื่องจักรสมองกล-Android Technology” อย่างแท้จริงในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้ เพราะคอมพิวเตอร์เปรียบเสมือน “มนุษย์หุ่นยนต์” (Humanoid Robot) ถ้าจะเรียกว่า “เครื่องจักรเงามนุษย์” (Human Shadow Machine Unit) ก็ไม่น่าจะผิด เพราะมนุษย์ได้จำลองสถานจริงของความเป็นมนุษย์ชาติไปไว้ที่คอมพิวเตอร์ได้มากที่สุด เกือบถึง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ อย่างเช่น โปรแกรมชำนาญการบางอย่างมีความสามารถในการประมวลผลด้วยความเร็วสูงถึง ๓,๐๐๐ ล้านครั้ง/วินาที (The Super Computer) เช่น การจำลองสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกในช่วงอีก ๑๐๐ ปี หรือมากกว่า ๑ ศตวรรษ ขึ้นไป เปรียบเทียบได้กับ ผู้มีตาทิพย์ที่พยากรณ์อนาคตไว้ด้วย “ญาณทัศนะ” ที่บริสุทธิ์ ซึ่งถูกต้องบ้าง ผิดความเป็นจริง (บางคนต้องทำบนกับตำราไว้ ถ้าทำนายพยากรณ์เหตุการณ์ภัยพิบัติของบ้านเมืองอีก ถูกจับแน่) แต่ระบบคอมพิวเตอร์อาศัยมนุษย์ป้อนข้อมูลที่เป็นปัจจัยต่างๆ กำหนดความเป็นไปในอนาคต ให้คอมพิวเตอร์ประมวลผลออกมา ยกตัวอย่าง การพยากรณ์ภาวะโลกร้อนในอนาคต ถ้าน้ำทะเลขึ้นสูงในระดับแตกต่างกัน มีผลกระทบกับพื้นแผ่นดินอาศัยของมนุษย์

อย่างไร อย่างเช่น ถ้าน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้น ๓ เมตร ภายใน ๑๐ ปี ช้างหน้ันนั้น ทำเรือเดินทะเลใหม่ก็คงอยู่
แถวๆ เขิงเขาใหญ่จังหวัดสระบุรี พื้นที่ภาคกลางหายไปถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์ แต่ให้มีสติไว้ ให้พิจารณาถึง
สภาวะที่เป็นจริง เพราะคำทำนายหรือการคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้า ไม่เป็นจริงก็ได้ อย่าตื่นตูมขาดสติ
เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เราทั้งหลายศรัทธาใน “กฎแห่งกรรม” แก้ไขง่ายนิดเดียว “อย่าทำให้โลกร้อน”
แค่นั้นเอง อย่าทำลายป่าไม้ อย่าทิ้งสารเคมีลงแม่น้ำ อย่าสร้างขยะเกินความจำเป็น อย่าคิดชั่ว อย่าขยายพันธุ์
โดยไม่จำเป็น (คุณกำเนิด ว่าใครจริงๆ จะมีสิทธิ์อยู่บนโลกนี้) เพราะสรุป ถ้าประเทศไหนมีพลเมืองมากยิ่ง
สร้างปัญหาโลกร้อนมากเท่านั้น สภาวะการณ์ประเภทนี้ มนุษยชาติต้องใช้ปัญญาอันบริสุทธิ์ในการแก้ไข
ปัญญาพร้อมกัน ข้อสำคัญ คือ “เทคโนโลยีมันจะกลืนกินผู้ให้กำเนิดมันเอง” คติพจน์มนุษย์โลกคนไทยบอก
ว่า: “หมองูตายเพราะงู” หรือ “หมอลำตายเพราะเสียงแคน” ๑ “เถิกตายเพราะเสียงกลอง” ๑ “พระพุทฺธิลตาย
เพราะเสียงกลองเพล” (รอฟังเสียงสัญญาณให้ฉันข้าวจนมี “อสังวร” ความไม่สำรวจในอินทรีย์ ทนไม่ไหว
เลยขาดใจตายก่อน) ๑ เป็นต้นเป็นไป

แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์สอนให้วัตถุเครื่องกลมันคิดเป็น ประมวลผลเป็นเหมือนเป็น “แมงเงาของมนุษย์”
(Human Shadow Bug) คือ สอนด้วยภาษาที่เป็นตรรก (Logic Language) ที่เรียกว่า “ภาษาคอมพิวเตอร์”
(Computer Programming Language) เช่น ภาษาชุดคำสั่งที่ใช้สื่อสารกับคอมพิวเตอร์ชนิดดั้งเดิมจนถึง
ปัจจุบัน คือ “ภาษาเบสิก” (Basic Language) แล้วพัฒนาเป็นภาษาต่างๆ อีกมากมาย จนถึงภาษาที่ใช้สั่ง
คอมพิวเตอร์ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต คือ “HTTP: Hyper Text Transfer Protocol” คำสั่งชุดนี้ ทั่วโลกทั้งใบได้
หมด เป็นการเข้าสู่ “กระแสแห่งโลกาภิวัตน์” (Globalization Trends) อย่างแท้จริง คือ มนุษยชาติเอาชนะ
ข้อจำกัดทางเวลาและสถานที่ สามารถติดต่อกันได้ทั่วโลกตลอดเวลา สิ่งนี้คือกระบวนการเปลี่ยนแปลง
วิวัฒนาการทางปัญญาของมนุษยชาติครั้งยิ่งใหญ่ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโลก คือ การให้มนุษย์มามงายใน
“ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี” (Technology Advancement) ผู้มีปัญญาจึงจะสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีได้
อย่างเหมาะสม มีความความสุข ไม่เดือดร้อน พอเหมาะควรแก่ประโยชน์สูงสุด เรียกว่า “Hi-Touch” ส่วน
พวกที่โง่ๆ คิดอะไรสร้างสรรค์ไม่เป็น ก็ทุกข์เพราะเทคโนโลยี “เทคโนโลยีมันกินกระบาล” (Head-Eating
Technology) เพราะใช้ไม่เป็นประโยชน์ ใช้อย่างไรสาระ ที่เรียกว่า “Low-Touch” เช่น โทรไม่เป็นเวลา
ถามคำถามไร้สาระ (แตกข้าวแล้วยัง อยู่ไหนตอนนี้ ทำอะไรอยู่ ก็ไม่รู้จะถามไปทำไม) พอสิ้นเดือน
เดือดร้อนหาค่าบิลโทรศัพท์ หรือหาเงินเติมโทรศัพท์ในแต่ละวัน ตอนนี้ คนส่วนใหญ่ถูกเทคโนโลยีกิน
กระบาล กลับเข้าสู่ “ยุคสังคมกัมหน้า” กันทั่วโลก ไม่พูดคุยกันต่อหน้า แต่สื่อสารผ่านมือถือกัน (Line
Applications) ที่เรียกว่า “สังคมออนไลน์” ที่ส่งข้อมูลที่ไร้สาระกันทั้งวันทั่วโลก ไม่มีความเป็นอิสระส่วนตัว

ในคราวนี้ ก็กลับมาพิจารณาถึง “ความเกิด-ความดับ” ในคอมพิวเตอร์ต่อ ฉะนั้น ข้อมูลที่เป็นตัวเลขแบบไบนารี คือ “ข้อมูลดิจิทัลระบบเลขฐานสอง - Binary Digital Data” นี้ จะถูกตั้ง “บันทึก-การเกิด” และ “ลบ
ออก-การดับ” ใน “หน่วยความจำ-Memory Unit” เพื่อการประมวลผลที่ดำเนินการใน “หน่วยประมวลผล

กลาง” (CPU: Central Processing Unit) เพราะฉะนั้น พื้นฐานความคิดที่เป็นต้นฉบับ (Original Idea Base) หรือ “ทฤษฎีต้นแบบ” (Prototype Theory) ที่เกิดขึ้นเมื่อ ๒,๖๐๐ ปี ที่ผ่านมา คือ “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” (The Eye of Truths) ที่เห็นสัจธรรมตามที่เป็นอย่างจริงด้วยปัญญาว่า:

ยงฺกิญฺจิ สมุทฺยธมฺ สัพฺพนุคฺ นโรทฺถมฺมุนฺติ

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมควมีความดับเป็นธรรมดา”

แต่พวกนักวิทยาศาสตร์ในโลกตะวันตกเพิ่งคิดได้เมื่อทศวรรษ 1940s-1960s ระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่พวกมนุษยโลกชอบฆ่ากันเป็นว่าเล่นหลายร้อยล้านคน ถ้าเข้าใจหลักธรรมศีล ๕ ข้อที่ ๑ เว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต คงจะวางอาวุธกล่าวคำสวดสัจกัน หากินกันไปตามภาษาเยอรมัน ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น และภาษาไทย แต่โชคร้ายสมัยนั้น “บุคคลย่อมไม่รู้แจ้ง ซึ่งกุศลหรืออกุศลแม้สักอย่างหนึ่ง” โดยเฉพาะ “เมตตาธรรมคำจูนโลก” เลยฆ่ากันมันส์ยกใหญ่ (สงครามโลก-The World War) และยกเล็ก (สงครามกลางเมือง-The Civil War) เหลืออย่างเดียว มนุษย์โลกยังไม่ขยายไปเป็นสงครามระหว่วดวงดาว หรือสงครามจักรวาล (The Star War) แค่ว่าสงครามกับกอสซิล่าคงเหนือพอแรงแล้ว (ในภาพยนตร์) บุคคลส่วนใหญ่ไม่เจริญเมตตาธรรมด้วยอุบายอันยิ่งในใจอย่างแยกคางแหง “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งความจริง ก็ไม่มีใครเขาห้ามให้คิดอย่างนี้เลย เลยพากันทั้งโลกไม่ละอายและเกรงกลัวบาป มีแต่ความคิดพยาบาทมาดร้ายกัน และเบียดเบียนกัน จนมาถึงทุกวันนี้ ก็ยังมีนิสัยชอบฆ่ากันด้วยความคิด “ปาณาติปาตา” พวกมนุษยผู้ตึงนี้ พระบอกว่า “อย่าฆ่าสัตว์” มีสำเนียงฟังผิดเพี้ยนไป “ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตโยม” และคิดไปเองว่า มีเสียงแววในหู ทิพย์ว่า “ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตโยมๆ” (พญามารลง) ดังแล้ว ดังเล่า ไม่สิ้นสุด เพราะมีใจครอง “อกุศลมูล” เป็นประธาน (ราคะ-โทสะ-โมหะ) เลยได้คิดแห่งชั่วเช่นนี้ ชนิดเข้าถึง “คนในพระพุทธศาสนายังคิดไม่ทัน แล้วคนนอกพระพุทธศาสนา จะคิดอย่างไรดี” อาวุธยุทธโศภณกรรมก็ขายดีกำไรงาม แม้บางประเทศใน AEC: ASEAN Economic Community ที่เป็นสังคมพัฒนาแล้ว ก็ยังค้าขายอาวุธสงครามจนรวย ไม่ควรมีสรีรชาติถือเป็นตัวอย่างเลย

ฉะนั้น “การเห็นอันเยี่ยม-ทัศนานุตรริยะ” นั้น จึงเป็นปัญญาที่เห็นสภาวะธรรม หรือ ความนึกคิด เกี่ยวกับ “สังขตธรรม” ซึ่งประกอบด้วย “สังขตลักษณะ ๓” ได้แก่ (๑) ความเกิดขึ้น ปราภฏ (๒) ความดับสลาย ปราภฏ (๓) เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรากฏ โดยเปรียบเทียบกับ “อสังขตธรรม” ซึ่งประกอบด้วย “อสังขตลักษณะ ๓” ได้แก่ (๑) ไม่ปรากฏความเกิด (๒) ไม่ปรากฏความสลาย (๓) เมื่อตั้งอยู่ ไม่ปรากฏความแปร ในการพิจารณาธรรม หรือ มนสิการกรรมฐาน ก็ให้พิจารณาตามเกณฑ์หลักธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย (Binary System) โดยไม่คิดเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งตามลำพัง เหมือนเช่น เมื่อเจริญ “โยนิโสมนสิการ” (ความทำในใจโดยแยก คาย ความใส่ใจอย่างฉลาด) แล้ว ย่อมต้องเจริญ “อโยนิโสมนสิการ” (ความทำในใจโดยไม่แยก คาย ความใส่ใจอย่างไม่ฉลาด) ควบลู่ไปด้วย เช่นนั้น ซึ่งจะลักษณะของ “ผู้คงแก่เรียน-พาหุสัจจะ” นั่นคือ (๑) ได้ยินได้

ฟังมาก (๒) ทรงจำไว้ได้ (๓) คล่องปาก (๔) เจนใจ (๕) ขบได้ด้วยทฤษฎี เพราะฉะนั้น กระบวนการที่เกิดในการเข้าถึง “การเห็นอันเยี่ยม–ทัศนานุตรริยะ” จึงประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน เพราะ “อวัชชนะ” คือ การหมุนเวียนเปลี่ยนไปแห่งวงศ์ซึ่งเป็นของ “อรุปรธรรม–อรุปลัณฑติ” รวมทั้งความหมุนเวียนเปลี่ยนไปของ “รุปรธรรม–รุปลัณฑติ” (พระอภิธรรมปิฎก วิกังค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 636 –637 FILE 78) ดังนี้

- (๑) “อวัฏฏนา” คือ ความสนใจตรึกด้วยวิตก
- (๒) “อาโภคะ” คือ ความคำนึงตรองด้วยวิचार
- (๓) “สมันนาหระณะ” คือ การประมวณมาแห่งนิमितด้วยสมาธิ
- (๔) “มนสิการ” คือ การทำไว้ในใจอย่างฉลาดแยกกาย

อนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการเจริญภาวนา คือ (๑) **สมาธิ** –โยนิโสมนสิการสมาบัติ กับ (๒) **วิปัสสนา** –โยนิโสมนสิการวิปัสสนา ซึ่งจะเป็นการเสริมเกี่ยวกับการเจริญอุบายประกอบใน “โยนิโสมนสิการกัมมัฏฐาน” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๒ - หน้าที่ 265–268 FILE 69) ดังนี้

[๔๕๕] (๑) ปุถุชนเจริญสมาธิ ย่อมเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร (๒) พระเสขะเจริญสมาธิ ย่อมเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร (๓) ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญสมาธิ ย่อมเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร

(๑) ปุถุชนเจริญสมาธิ ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๗” (๒) พระเสขะเจริญสมาธิ ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๘” (๓) ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญสมาธิ (วิตรโค) ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐”

[๔๖๐] (๑) “ปุถุชนเจริญสมาธิ” ย่อมเป็น “ผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๗” เป็นไฉน ปุถุชนผู้มีตนอันพิจารณาแล้ว ย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์ (นิमितอันให้เกิดขึ้น)
- (๒) เป็นผู้ฉลาดให้ความตั้งไว้ซึ่งสมณนิमित
- (๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งปักคหนิมิต
- (๔) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความไม่ฟุ้งซ่าน
- (๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งโอภาส
- (๖) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความร่าเริง
- (๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอุเบกขา

ปุถุชนเจริญสมาธิ ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๗” เหล่านี้

(๒) “พระเสขะเจริณฺฐสมาธิ” ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๘” เป็นไฉน
พระเสขะมีตนอันพิจารณาแล้ว ย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์
- (๒) เป็นผู้ฉลาดให้ความตั้งไว้ซึ่งสมณินิimit
- (๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งปคคหนิimit
- (๔) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความไม่ฟุ้งซ่าน
- (๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งโอภาส
- (๖) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความร่าเริง
- (๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอุเบกขา
- (๘) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความเป็นธรรมอย่างเดียว

พระเสขะผู้เจริณฺฐสมาธิ ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๘” เหล่านี้

(๓) “ท่านผู้ปราศจากราคะเจริณฺฐสมาธิ” ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐” เป็นไฉน
ท่านผู้ปราศจากราคะมีตนอันพิจารณาแล้ว ย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์ – **อารมณ์บุญฐานกุสโล** (กรรมฐานนิimit)
- (๒) เป็นผู้ฉลาดให้ความตั้งไว้ซึ่งสมณินิimit – **สมณินิimitบุญฐานกุสโล** (องค์มาน)
- (๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งปคคหนิimit – **ปคคหนิimitบุญฐานกุสโล** (มีความเพียรพอดี)
- (๔) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความไม่ฟุ้งซ่าน – **อวิภวบุญฐานกุสโล** (ไม่ฟุ้งซ่าน)
- (๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งโอภาส – **โอภาสบุญฐานกุสโล** (ญาโณภาส-ธรรมสังเวช)
- (๖) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความร่าเริง – **สมบุหฺสบุญฐานกุสโล** (ระลึกถึงพระรัตนตรัย)
- (๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอุเบกขา – **อุเบกขบุญฐานกุสโล** (ไม่ข่มไม่ยกย่อง)
- (๘) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งความเป็นธรรมอย่างเดียว – **เอกตฺตบุญฐานกุสโล** (ธรรมคู่ปรปักษ์กัน)
- (๙) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งญาณ – **ญาณบุญฐานกุสโล** (อัสสัม โมหญาณ-ไม่หลงใหล)
- (๑๐) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งจิต – **จิตตบุญฐานกุสโล-วิมุตตบุญฐานกุสโล** (อรหัตผลวิมุตติ)

ท่านผู้ปราศจากราคะเจริณฺฐสมาธิ ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐” เหล่านี้

[๔๖๑] (๑) ปุถุชนเจริญวิปีสสนา ย่อมเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร (๒) พระเสขะเจริญวิปีสสนา ย่อมเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร (๓) ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญวิปีสสนา (พระอเสขะ) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการเท่าไร

(๑) ปุถุชนเจริญวิปีสสนา ย่อมเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๕ เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๕ (๒) พระเสขะเจริญวิปีสสนา เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐ เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐ (๓) ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญวิปีสสนา เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๒ เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๒ (ในข้อนี้ ให้เปรียบ คำว่า “มีความเกิด-มีความดับ” หรือ “มีขึ้น-ปราศจาก”)

[๔๖๒] (๑) “ปุถุชนเจริญวิปีสสนา” ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๕” เป็นไฉน “เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๕” เป็นไฉน

ปุถุชนเจริญวิปีสสนา ย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นของไม่เที่ยง -อนิจจตา
- (๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นของเที่ยง -นิจสัณญตา
- (๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นทุกข์ -ทุกขตา
- (๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นสุข -สุขสัณญตา
- (๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นอนัตตา -อนัตตตา
- (๖) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นอัตตา -อัตตสัณญตา
- (๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความสิ้นไป -ขยา-ขยธมมตา
- (๘) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นก้อน -ฉนสัณญตา
- (๙) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเสื่อมไป -วยธมมตา
- (๑๐) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความประมวลมา -อายุหนา (กรรมอันปรุงแต่งปฏิสนธิ)
- (๑๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความแปรปรวน -วิปริณาม
- (๑๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความยั่งยืน -ฐวสัณญตา
- (๑๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพหามิติดมิได้ -อนิมิต
- (๑๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยเป็นสภาพมีนิमित -นิมิตตสัณญตา
- (๑๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพไม่มีที่ตั้ง -อัปนิหิตา
- (๑๖) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยเป็นสภาพมีที่ตั้ง -ปณิธิ
- (๑๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพสูญ -สุญญตา
- (๑๘) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความยึดมั่น -อภินิเวส

ปุถุชนเจริญวิปีสสนา ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๕” เหล่านี้ “เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๕” เหล่านี้

(๒) พระเสขะเจริญวิปัสสนา ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐” เป็นไฉน ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐” เป็นไฉน

พระเสขะเจริญวิปัสสนา ย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นของไม่เที่ยง
- (๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นของเที่ยง
- (๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นทุกข์
- (๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นสุข
- (๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นอนัตตา
- (๖) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นอัตตา
- (๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความสิ้นไป
- (๘) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นก้อน
- (๙) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเสื่อมไป
- (๑๐) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความประมวลมา
- (๑๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความแปรปรวน
- (๑๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความยั่งยืน
- (๑๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพหानิมิตมิได้
- (๑๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยเป็นสภาพมิมิต
- (๑๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพไม่มีที่ตั้ง
- (๑๖) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยเป็นสภาพมีที่ตั้ง
- (๑๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพสูญ
- (๑๘) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความยึดมั่น
- (๑๙) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งญาณ
- (๒๐) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ซึ่งสิ่งมิใช่ญาณ

พระเสขะเจริญวิปัสสนา ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐” เหล่านี้ “เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๐” เหล่านี้

(๓) ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญวิปัสสนา ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๒” เป็นไฉน “เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๒” เป็นไฉน

ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญวิปัสสนา ย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นของไม่เที่ยง
- (๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นของเที่ยง
- (๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นทุกข์
- (๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นสุข
- (๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเป็นอนัตตา
- (๖) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นอัตตา
- (๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความสิ้นไป
- (๘) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเป็นก้อน
- (๙) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความเสื่อมไป
- (๑๐) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความประมวลมา
- (๑๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความแปรปรวน
- (๑๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความยั่งยืน
- (๑๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพหानิมิตมิได้
- (๑๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยเป็นสภาพมีนิमित
- (๑๕) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพไม่มีที่ตั้ง
- (๑๖) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยเป็นสภาพมีที่ตั้ง
- (๑๗) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยเป็นสภาพสูญ – สุธมฺมกุฎุปฏฐานกุสโล – สุธมฺมโศ อุปฏฐานกุสโล
- (๑๘) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความยึดมั่น
- (๑๙) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งญาณ – ญาณุปฏฐานกุสโล
- (๒๐) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ซึ่งสิ่งมิใช่ญาณ
- (๒๑) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความไม่เกี่ยวข้อง – วิสยฺโยคุปฏฐานกุสโล
- (๒๒) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้โดยความเกี่ยวข้อง – สยฺโยคานุปฏฐานกุสโล
- (๒๓) เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้โดยความดับ – นิโรธุปฏฐานกุสโล
- (๒๔) เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ซึ่งสังขาร

ท่านผู้ปราศจากราคะเจริญวิปัสสนา ย่อม “เป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ด้วยอาการ ๑๒” เหล่านี้ “เป็นผู้ฉลาดในความไม่ตั้งไว้ด้วย ๑๒” เหล่านี้

อีกประการหนึ่งนั้น ให้พิจารณากรณีของพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า “ตถาคต” เพราะเสด็จไปอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ (พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 199–201 FILE 32) ดังนี้

- (๑) ทรงละ **กามฉันทะ** (ความพอใจในกาม) ด้วย **เนกขัมมะ**
- (๒) ทรงละ **พยาบาท** (ความขัดเคืองแค้นใจ) ด้วย **ความไม่พยาบาท**
- (๓) ทรงละ **ถีนมิทธะ** (ความหดหู่และเซื่องซึม) ด้วย **อาโลกสัญญา**
- (๔) ทรงละ **อุทธัจจกุกกุจจะ** (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ด้วย **ความไม่ฟุ้งซ่าน**
- (๕) ทรงละ **วิจิกิจฉา** (ความลังเลสงสัย) ด้วย **การกำหนดธรรม**
- (๖) ทรงทำลาย **อวิชา** (ความไม่รู้) ด้วย **พระปรีชาญาณ**
- (๗) ทรงบรรเทา **อหิริ** (ความไม่ยินดี) ด้วย **ความปราโมทย์**
- (๘) ทรงเปิดบานประตู คือ **นิรวรณ** (สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม) ด้วย **ปฐมฌาน**
- (๙) ทรงสงบ **วิตกวิจารณ์** (ตรึกและตรอง) ด้วย **ทุติยฌาน**
- (๑๐) ทรงหน่าย **ปีติ** (ความอึดใจ ความดื่มด่ำ) ด้วย **ตติยฌาน**
- (๑๑) ทรงละ **สุขทุกข์** (สบายใจทุกข์ใจ = ได้ อุเบกขา) ด้วย **จตุตถฌาน**
- (๑๒) ทรงก้าวล่วง **รูปสัญญา ปฏิสนธิสัญญา นานัตตสัญญา** ด้วย **อากาสนัญญาตนสมาบัติ**
- (๑๓) ทรงก้าวล่วง **อากาสนัญญาตนสัญญา** ด้วย **วิญญาณัญญาตนสมาบัติ**
- (๑๔) ทรงก้าวล่วง **วิญญาณัญญาตนสัญญา** ด้วย **อาภิญญัญญาตนสมาบัติ**
- (๑๕) ทรงก้าวล่วง **อาภิญญัญญาตนสัญญา** ด้วย **เนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ**
- (๑๖) ทรงละ **นิจสัญญา** (สำคัญว่าเที่ยง) ด้วย **อนิจจานุปัสสนา**
- (๑๗) ทรงละ **สุขสัญญา** (สำคัญว่าสุข) ด้วย **ทุกขานุปัสสนา**
- (๑๘) ทรงละ **อัตตสัญญา** (สำคัญว่ามีตัวตน) ด้วย **อนัตตานุปัสสนา**
- (๑๙) ทรงละ **นันทิ** (ความเพลิดเพลิน) ด้วย **นิพพิทานุปัสสนา**
- (๒๐) ทรงละ **ราคะ** (ตัณหาไม่มีความอึด) ด้วย **วิราคานุปัสสนา**
- (๒๑) ทรงละ **สมุทัย** (เหตุเกิดราคะ) ด้วย **นิโรธานุปัสสนา**
- (๒๒) ทรงละ **อาทาน** (ความยึดมั่น) ด้วย **อุปสมานุปัสสนา**
- (๒๓) ทรงละ **มนสัญญา** (สำคัญว่าเป็นก้อน) ด้วย **ขยานุปัสสนา**
- (๒๔) ทรงละ **อายุหนา** (การประมวณมา) ด้วย **วยานุปัสสนา**
- (๒๕) ทรงละ **ฐวสัญญา** (สำคัญว่ายั่งยืน) ด้วย **วิปริณามานุปัสสนา**
- (๒๖) ทรงละ **นิमितตสัญญา** (เครื่องหมายว่าเที่ยง) ด้วย **อนิมิตตานุปัสสนา**
- (๒๗) ทรงละ **ปณิธิ** (การตั้งมั่นแห่งกิเลส) ด้วย **อัปณิหิตานุปัสสนา**
- (๒๘) ทรงละ **อภินิเวส** (ยึดมั่น) ด้วย **สุญญตานุปัสสนา**

- (๒๙) ทรงละ **สาราทานาภินิเวส** (ยึดมั่นด้วยยึดถือว่าเป็นสาระ) ด้วย **อริปัญญาธรรมวิปัสสนา**
- (๓๐) ทรงละ **สัมโมหาภินิเวส** (ยึดมั่นด้วยความลุ่มหลง) ด้วย **ยถาภูตญาณทัสสนะ**
- (๓๑) ทรงละ **อาลยาภินิเวส** (ยึดมั่นในอาลัย) ด้วย **อาทีนวานุปัสสนา**
- (๓๒) ทรงละ **อัปปฏิสังขา** (ไม่พิจารณา) ด้วย **ปฏิสังขานุปัสสนา**
- (๓๓) ทรงละ **สังโยคาภินิเวส** (ยึดมั่นในการประกอบกิเลส) ด้วย **วิวิฏฐานุปัสสนา**
- (๓๔) ทรงละ **ทัญญูทัญญู** (กิเลสอันตั้งอยู่ในฐานเดียวกับทัญญู) ด้วย **โศดาปัตติมรรค**
- (๓๕) ทรงละ **โอพาริกกิเลส** (กิเลสหายาบ) ด้วย **สกทาคามิมรรค**
- (๓๖) ทรงถอน **อณฺุสทกตกิเลส** (กิเลสอย่างละเอียด) ด้วย **อนาคามิมรรค**
- (๓๗) ทรงตัด **สพฺพกิเลส** (กิเลสทั้งปวงได้เด็ดขาด) ด้วย **อรหัตตมรรค**

หมายเหตุ: จากข้อ ๑๖-ข้อ ๓๗ เรียกว่า “มหาวิปัสสนา ๑๘” หมายถึง การทำให้แจ้งในธรรม การแทงตลอดธรรมมีความสงบเป็นประโยชน์ การทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งที่ศึกษาอยู่ เมื่อรู้ความที่จิตมีอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยสามารถความเป็นผู้ระงับในสภาวะธรรมนั้นๆ ได้แก่

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ย่อมละ “**นิจฺจสัญญา**”
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความทุกข์ ย่อมละ “**สุขสัญญา**”
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่ใช่ตัวตน ย่อมละ “**อัตตสัญญา**”
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความเบื่อบรรเทา ย่อมละ “**นันทสัญญา**”
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความคลายกำหนัด ย่อมละ “**ราคสัญญา**”
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับ ย่อมละ “**สมุทฺถสัญญา**”
- (๗) “ปฏินิสตัคคานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความสลัดคืน ย่อมละ “**อาทานสัญญา**”
- (๘) “ขยานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความสิ้นไป ย่อมละ “**มฺนสัญญา**”
- (๙) “วยานุปัสสนา” คือ การเห็นความเสื่อมไป ย่อมละ “**อายุหนฺนา**”
- (๑๐) “วิปริณามานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความแปรปรวน ย่อมละ “**ฐวสัญญา**”
- (๑๑) “อนิมิตตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่มีเครื่องหมาย ย่อมละ “**นิมิตตสัญญา**”
- (๑๒) “อัปฺพลิตานุปัสสนา” คือ การเห็นธรรมไม่มีที่ตั้ง ย่อมละ “**ปฺลิตสัญญา**”
- (๑๓) “สุญญตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเป็นความว่างเปล่า ย่อมละ “**อภินิเวสสัญญา**”
- (๑๔) “อริปัญญาธรรมวิปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมละ “**สาราทานาภินิเวส**”
- (๑๕) “ยถาภูตญาณทัสสนะ” คือ ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง ย่อมละ “**สัมโมหาภินิเวส**”
- (๑๖) “อาทีนวานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นโทษ ย่อมละ “**อาลยาภินิเวส**”
- (๑๗) “ปฏิสังขานุปัสสนา” คือ การพิจารณาหาทาง ย่อมละ “**อัปปฏิสังขา**”
- (๑๘) “วิวิฏฐานุปัสสนา” คือ การพิจารณาการเห็นอุปายที่จะหลีกเลี่ยงไป ย่อมละ “**สังโยคาภินิเวส**”

ฉะนั้น “บุคคลผู้มีตนอันเว้นแล้ว” ย่อมประกอบด้วยความแห่งโพธิปักขิยธรรม ดังนี้

(๑) ย่อมให้อินทรีย์ทั้งหลายประชุมลง ด้วยสามารถความเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์ รู้จัก
โคจร และแทงตลอดธรรมอันมีความสงบเป็นประโยชน์ บุคคลย่อมประกอบด้วยความ ดังนี้

- (๑) ยัง “สัทธินทรีย์” ให้ประชุมลงด้วยความน้อมใจเชื่อ
- (๒) ยัง “วิริยินทรีย์” ให้ประชุมลงด้วยความประคองไว้
- (๓) ยัง “สติในทรีย์” ให้ประชุมลงด้วยความเข้าไปตั้งไว้
- (๔) ยัง “สมาธิในทรีย์” ให้ประชุมลงด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน
- (๕) ยัง “ปัญญาในทรีย์” ให้ประชุมลงด้วยความเห็น

บุคคลนี้ยังอินทรีย์เหล่านี้ให้ประชุมลงในอารมณ์นี้ เพราะเหตุดังนี้ นั่น ท่านจึงกล่าวว่า “**ย่อมยัง
อินทรีย์ทั้งหลายให้ประชุมลง**”

(๒) ย่อมให้พละทั้งหลายประชุมลง ด้วยสามารถความเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์ รู้จักโคจร
และแทงตลอดธรรมอันมีความสงบเป็นประโยชน์ บุคคลย่อมประกอบด้วยความ ดังนี้

- (๑) ยัง “สัทธาพละ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่หวั่นไหวไปในความไม่มีศรัทธา
- (๒) ยัง “วิริยพละ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่หวั่นไหวในความเกียจคร้าน
- (๓) ยัง “สติพละ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่หวั่นไหวในความประมาท
- (๔) ยัง “สมาธิพละ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่หวั่นไหวไปในอุทธัจจะ
- (๕) ยัง “ปัญญาพละ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่หวั่นไหวไปในอวิชา

บุคคลนี้ย่อมยังพละเหล่านี้ให้ประชุมลงในอารมณ์นี้ เพราะเหตุดังนี้ นั่น ท่านจึงกล่าวว่า “**ย่อมยัง
พละทั้งหลายให้ประชุมลง**”

(๓) ย่อมยังโพชฌงค์ทั้งหลายให้ประชุมลง ด้วยสามารถความเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์
รู้จักโคจร และแทงตลอดธรรมอันมีความสงบเป็นประโยชน์ บุคคลย่อมประกอบด้วยความ ดังนี้

- (๑) ยัง “สติสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความเข้าไปตั้งไว้
- (๒) ยัง “ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความเลือกเฟ้น
- (๓) ยัง “วิริยสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความประคองไว้
- (๔) ยัง “ปีติสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความแผ่ซ่านไป
- (๕) ยัง “ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความสงบ
- (๖) ยัง “สมาธิสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน
- (๗) ยัง “อุเบกขาสัมโพชฌงค์” ให้ประชุมลงด้วยความวางเฉย

บุคคลนี้ย่อมยังโพชฌงค์ทั้งหลายให้ประชุมลงในอารมณ์ เพราะเหตุ ดังนี้ นั่น ท่านจึงกล่าวว่า
“**ย่อมยังโพชฌงค์ทั้งหลายให้ประชุมลง**”

(๔) ย่อมยังมรรคให้ประชุมลง ด้วยสามารถความเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์ รู้จักโคจร และ
ทางตลอดธรรมอันมีความสงบเป็นประโยชน์ บุคคลย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) ยัง “สัมมาทิฏฐิ” ให้ประชุมลงด้วยความเห็น
- (๒) ยัง “สัมมาสังกัปปะ” ให้ประชุมลงด้วยความยกขึ้นสู่อารมณ์
- (๓) ยัง “สัมมาวาจา” ให้ประชุมลงด้วยความกำหนด
- (๔) ยัง “สัมมากันมันตะ” ให้ประชุมลงด้วยความที่เกิดขึ้นดี
- (๕) ยัง “สัมมาอาชีวะ” ให้ประชุมลงด้วยความผ่องแผ้ว
- (๖) ยัง “สัมมาวายามะ” ให้ประชุมลงด้วยความประคองไว้
- (๗) ยัง “สัมมาสติ” ให้ประชุมลงด้วยความเข้าไปตั้งไว้
- (๘) ยัง “สัมมาสมาธิ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน

บุคคลนี้ย่อมยังมรรคนี้ให้ประชุมลงในอารมณ์นี้ เพราะเหตุดังนี้ นั่น ท่านจึงกล่าวว่า “**ย่อมยัง
มรรคให้ประชุมลง**”

(๕) ย่อมให้ธรรมทั้งหลายประชุมลง ด้วยสามารถความเป็นผู้ฉลาดในความตั้งไว้ซึ่งอารมณ์ รู้จักโคจร และ
ทางตลอดธรรม อันมีความสงบเป็นประโยชน์ (อีกนัยหนึ่ง คำว่า **ธรรมทั้งปวง** คือ **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-
ธาตุ ๑๘-กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อัพยาตธรรม-กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาวจรธรรม-
โลกุตระธรรม**) บุคคลย่อมประกอบด้วยคุณ ดังนี้

- (๑) ยัง “อินทรีย์ทั้งหลาย” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นใหญ่
- (๒) ยัง “พลังทั้งหลาย” ให้ประชุมลงด้วยความไม่หวั่นไหว
- (๓) ยัง “โพชนงค์ทั้งหลาย” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นธรรมเครื่องนำออก
- (๔) ยัง “มรรค” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นเหตุ
- (๕) ยัง “สติปัญญา” ให้ประชุมลงด้วยความเข้าไปตั้งไว้
- (๖) ยัง “สัมมัปปธาน” ให้ประชุมลงด้วยความเริ่มตั้ง
- (๗) ยัง “อิทธิบาท” ให้ประชุมลงด้วยความให้สำเร็จ
- (๘) ยัง “สัจจะ” (อริยสัจ ๔) ให้ประชุมลงด้วยความต้องแท้
- (๙) ยัง “สมณะ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน
- (๑๐) ยัง “วิปัสสนา” ให้ประชุมลงด้วยความพิจารณาเห็น
- (๑๑) ยัง “สมณะและวิปัสสนา” ให้ประชุมลงด้วยความมีกิจเป็นอันเดียวกัน
- (๑๒) ยัง “ธรรมเป็นคู่กัน” (ปัสสัทธิยูกพาติ) ให้ประชุมลงด้วยความไม่ล่วงเกินกัน
- (๑๓) ยัง “ศีลวิสุทธิ” ให้ประชุมลงด้วยความสำรวม
- (๑๔) ยัง “จิตวิสุทธิ” ให้ประชุมลงด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน
- (๑๕) ยัง “ทัญญูวิสุทธิ” ให้ประชุมลงด้วยความเห็น

- (๑๖) ยัง “วิโมกข์” ให้ประชุมลงด้วยความหลุดพ้น
- (๑๗) ยัง “วิชา” ให้ประชุมลงด้วยความแทงตลอด
- (๑๘) ยัง “วิมุตติ” ให้ประชุมลงด้วยความสละรอบ
- (๑๙) ยัง “ญาณในความสิ้นไป” ให้ประชุมลงด้วยความตัดขาด
- (๒๐) ยัง “ญาณในความไม่เกิดขึ้น” ให้ประชุมลงด้วยความเห็นเฉพาะ
- (๒๑) ยัง “ฉันทะ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นมูลเหตุ
- (๒๒) ยัง “มนสิการ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นสมุฏฐาน
- (๒๓) ยัง “ผัสสะ” ให้ประชุมลงด้วยความประสบ
- (๒๔) ยัง “เวทนา” ให้ประชุมลงด้วยความรู้สึก
- (๒๕) ยัง “สมาธิ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นประธาน
- (๒๖) ยัง “สติ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นใหญ่
- (๒๗) ยัง “สติสัมปชัญญะ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นธรรมที่ยิ่งกว่านั้น
- (๒๘) ยัง “วิมุตติ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นสาระ
- (๒๙) ยัง “นิพพานอันหยั่งลงในอมตะ” ให้ประชุมลงด้วยความเป็นที่สุด
- บุคคลนี้ย่อมยังธรรมเหล่านั้นให้ประชุมลงในอารมณ์นี้ เพราะเหตุดังนี้ นั้น ท่านจึงกล่าวว่า **“ย่อมยังธรรมทั้งหลายให้ประชุมลง”**

หมายเหตุ: ให้พิจารณาถึง นัยของคำว่า “ประชุมลง” ในบทว่า “สโมธานัญเฐน” หมายถึง “ด้วยความประชุมลง” เพราะมีขณะเดียวกัน คือ “ด้วยความประชุมรวมกัน” ในบทว่า “สโมธานันติ” หมายถึง “ให้ประชุมลง” ความว่า “ตั้งไว้ซึ่งอารมณ์หรือยังอารมณ์ให้ตั้งไว้” ชื่อว่า “บุคคลย่อมตั้งอารมณ์” เพื่อความบริบูรณ์แห่งภavana แม้ในความไม่มีความตั้งมั่น และความขวนขวาย ในบทว่า “โคจร” หมายถึง “อารมณ์” คือ สังขารเป็นอารมณ์ในขณะที่แห่งวิปัสสนาและนิพพานเป็นอารมณ์ในขณะที่แห่งมรรคและขณะแห่งผล ในบทว่า “สมตถ” คือ ความสงบเป็นประโยชน์ หรือชื่อว่า “สมตถโต” เพราะประโยชน์ของความสงบ ซึ่งธรรมมีความสงบเป็นประโยชน์นั้น

กล่าวโดยสรุป ในการประกอบกิจใดๆ ผู้ดำเนินการนั้น จำเป็นต้องต้องมีวิสัยทัศน์ที่จะคาดคะเนถึงปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบแห่งความสำเร็จ นั่นคือ ความรู้ความเข้าใจถึงกลยุทธ์หลักกลยุทธ์รอง ที่จะนำทางและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้จริง ซึ่งก็คือเป็น “กฎเกณฑ์” อันเป็นหลักปฏิบัติ หรือ “ทฤษฎี” ที่อยู่เบื้องหลังการดำเนินแผนการหรือโครงการนั้นๆ ที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือได้จริง ในทำนองเดียวกัน การปฏิบัติธรรมก็ต้องมีวิธีคิดอันเป็นหลักทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังในหลักธรรมต่างๆ ที่กำหนดขึ้นมา จะเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเรื่อยๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ นั้น ย่อมเป็นไปได้ การพิจารณาหลักธรรมให้แตกฉาน ที่เป็นรู้ปัญหาแตกฉาน “ปฏิสัมภิทา ๔” นั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญ ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริงในภาคสนาม ปัญหาที่เกิดจากการศึกษาเรียนรู้ จึงเป็นดัชนีบ่งบอกถึงความเป็นผู้คงแก่เรียน “พหุสัจจะ” ผู้ประกอบด้วย “สุตมยปัญญา-สุตมยญาณ” ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการต่อยอดองค์ความรู้ ที่มีพระอรหันต์ทำสังคายนามานานถึง ๒,๖๐๐ ปี ทักษะการต่อยอดทางปัญญาจึงเป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคล ที่มีทักษะการเรียนรู้สูงด้วยประสิทธิภาพและคุณภาพ เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นเรื่อง “ปัญญาญาณ” ไม่ใช่เรื่อง “ปัญญาอ่อน” แต่ประการใด ทักษะความคิดในการสรุปผลเชิงทฤษฎีที่เป็นเชิงวิวิธวิทยาศาสตร์ จึงเป็นทักษะที่สำคัญยิ่งยวดในการพัฒนา “ปัญญา ๓” ได้แก่ (๑) จินตมยปัญญา (๒) สุตมยปัญญา (๓) ภาวนามยปัญญา ผู้มีปัญญาง่องแ่งรักกาสิลอย่างเดียวกันไปไม่รอด เพราะคิดอะไรไม่ออก จะพัฒนาปัญญาตนเองอย่างไรดี มันไม่ใช่เรื่อง $๑ + ๑ = ๒$ แต่พุทธปัญญาญาณนั้น เป็น $๑ + ๑ =$ มากกว่า ๒ ขึ้นไป ชนิดไม่รู้จบ เพราะเป็น “ปรมัตตะ” ที่เหนือวิสัยของโลก ไม่ใช่เรื่องที่แค่บอกต่อๆ กันมา ผู้เจริญภาวนาต้องคิดเองด้วย เมื่อคิดไม่ออกยอมไม่เกิดปัญญาที่ล้ำเลิศ มีแต่ “ทฤษฎีปฏิบัติ-ประพตติทูลีล-รักษาสีลชั่ว” ด้วยประกอบอนุสนทนา มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ ด้วยวัตถุมงคล เวทมนต์ ไสยาศาสตร์ เป็นอาหารของความโง่ เป็นต้น ทักษะการคิดและการเรียนรู้นั้น ฝึกสอนให้กันได้ ด้วยให้มีนิสัยทำกิจกรรมนั้นให้มากๆ ให้สมบูรณ์ ให้ไขว่คว้าด้วยปัญญา ยิ่งขึ้นไปอีกกว่าเดิม การเห็นอันเยี่ยมในการศึกษาพระธรรม คือ “เห็นความเกิดขึ้น-เห็นความดับไป” เข้าปฏิสังขตธรรมในหลักธรรมทั้งหลาย เช่น ปฏิจอสุมุบาท ๑๒-ไตรลักษณ์-อริยสัจ ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น โดยวิธีคิดด้วยกรรมแห่งอุบายที่แยกภายในใจ ซึ่งประกอบใน “โยนิโสมนสิการ” และพร้อมด้วยการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนกว่าจะบรรลุความเป็นพระอรหันต์ อนึ่ง ไม่ควรเชื่ออะไรให้ง่ายนัก พิจารณาทดลองดูก่อนว่าจริงหรือไม่ เพราะทั้งหมดที่เรื่องเล่าต่อกันมา (มีไวรัส หรือ มัลแวร์ Malware ผีงมาด้วย) ให้พิจารณาตามหลัก “กาลามสูตร” ที่ก่อนจะเชื่ออะไร ให้ใคร่ครองด้วยเหตุผลและปัญญาว่า มีประโยชน์หรือมีโทษแก่ตนและคณะอย่างไร ถ้าดีก็ให้ทำ ถ้าไม่ดี ก็ให้ละเว้นไปเสีย ได้แก่ (๑) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการฟังตามกันมา (๒) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการถือสืบๆ กันมา (๓) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการเล่าลือ (๔) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (๕) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยตรรก (๖) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการอนุমান (๗) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล (๘) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน (๙) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ (๑๐) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา เหล่านี้เป็นต้น

ประการสุดท้ายนี้ ให้เก็บประเด็นความเร็วในการประมวลผลข้อมูลของ “ซูเปอร์คอมพิวเตอร์–The Super Computer” ที่มีความเร็วสูงถึง 3 Trillion Processing Rounds / Second (British dated a million million million = 1,000,000,000,000,000 or 10^{18} = 3,000,000,000,000,000,000) ซึ่งทำให้คอมพิวเตอร์สามารถประมวลผลในเรื่องนามธรรมขั้นสูงได้ เช่น การวิเคราะห์ข้อกระทบปัญหาต่างๆ (Item Analysis) ด้วยสูตรทางคณิตศาสตร์ที่ซับซ้อนได้ นั่นคือ มนุษย์ให้คอมพิวเตอร์คิดตามตรรกเชิงคณิตศาสตร์ที่เป็นนามธรรมขั้นสูงได้ เช่น Functions หรือ Logarithms หรือ Matrixes เพื่อคำนวณคำตอบที่เป็นทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งมนุษย์ให้คอมพิวเตอร์เป็นผู้ช่วยในการให้คำปรึกษาและการตัดสินใจ เช่น เทคโนโลยียานไร้คนขับ (Drones = A remote-controlled pilotless aircraft) ระบบนำร่องด้วยเรดาร์ค้นหาวัตถุ (Sonar = 1940s: From So(und) Na(vigation and) R(anging), on the pattern of radar) ระบบจำลองรูปร่างอวัยวะหรือหน้าตา รูปพรรณให้เป็นภาพสมบุรณ์ตามระยะเวลา (Organism Appearance Simulation System) เช่น ภาพย้อนอดีตหรือกลับไปอนาคต ถ้ากินสารอาหารแบบนี้ ภาวะร่างกายอย่างนี้ จะมีสุขภาพอย่างไรใน ๓ ปีข้างหน้า ถ้าจะซ่อมแซมเซลล์จะซ่อมที่โครงสร้างด้วยสารอาหารชีวโมเลกุลอะไรบ้าง (เป็นการนำข้อมูลพันธุกรรมมาใช้ในการซ่อมแซมอวัยวะ) เป็นต้น ฉะนั้น “ซูเปอร์คอมพิวเตอร์–The Super Computer” จึงทำหน้าที่เป็น “เงาสมองของมนุษย์” (Human Brain Shadow) หรือที่เรียกว่า “Android–Humanoid” คือ “มนุษย์หุ่นยนต์” เพราะฉะนั้น การจำลองคุณสมบัติความเป็นมนุษย์บางอย่างได้ถูกถ่ายทอดไปสู่เครื่องจักรคอมพิวเตอร์ ให้คล้ายคลึงกับมนุษย์มากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงว่า มนุษย์สามารถขยายขอบเขตหรือพรมแดนแห่งปัญญากว้างขวางยิ่งขึ้น คือ “การเห็นที่ดีย่อม–Excellent Vision” คือ ปรึกษาสามารถที่หยั่งรู้ข้ามมิติแห่งเวลาได้ โดยเกิดจากการจัดการข้อมูลที่เป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติมนุษย์แต่ละคนลงในฐานข้อมูลของคอมพิวเตอร์ ทั้งข้อมูลฝ่ายรูปธรรม (ร่างกาย) และนามธรรม (อุปนิสัย) ที่แสดงตนในรูปแบบ “รหัสพันธุกรรม” (Genetic Codes) เช่น การโคลนนิ่งสัตว์ หรือ สำเนามนุษย์เทียม ซึ่งพวกนักวิทยาศาสตร์กำลังเผชิญปัญหาทางศาสนา กับปรัชญาอยู่ เพราะมนุษย์กำลังกลายสภาพเป็น “ผู้สร้าง–Creator” แทนพระเจ้า แล้วพระเจ้ามิจริงไหมถ้าเป็นเช่นนั้น ไปหาคำตอบกันเอง ในทางพระพุทธศาสนานั้น “การเห็นอันเยี่ยม–ทัศนานุตริยะ” (Excellent Views) ก็ถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะหมายถึง “ดวงตาเห็นธรรม–ปัญญาเห็นธรรม” หรือ “ดวงตาแห่งปัญญา–ปัญญาจักขุ” ของผู้เป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการเห็นด้วย “อำนาจแห่งสมาธิ” (ปัญญาในสมาธิ–เจโตวิมุตติ) คือ “ญาณทัตสนะ” และอำนาจแห่งปัญญา (ปัญญาในวิปัสสนา–ปัญญาวิมุตติ) คือ “ยถาภูตญาณ” (ปัญญาเห็นตามสภาพเป็นจริง) หรือ “ปัญญาญาณ” ทั้งหลายที่เกิดขึ้นวิปัสสนาภูมิ การพัฒนาจิตของมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่เหนือวัตถุ เพราะ “จิตคือวิญญาณ” (ความรู้แจ้ง) ที่เป็นคุณชาติของความ เป็นพุทธะ นั่นคือ “จักขุ–ญาณ–ปัญญา–วิชา–แสงสว่าง” ซึ่งไม่สาธารถแก่ปุถุชนทั่วไปหรือนักวิทยาศาสตร์ผู้หลงกระแสโลก แต่เป็นคุณชาติของบุคคลผู้อยู่เหนือกระแสวิสัยแห่งโลก (โลกุตระภูมิ) ปัญญาทางโลก เรียกว่า “เครื่องงานวิชา” (ยิ่งรู้มากยิ่งเป็นสงสารทุกข์–ใช้ก่อกรรมทำเวร) แต่ปัญญาทางธรรม เรียกว่า “จินตามยปัญญา–สุตมยปัญญา–ภาวนามยปัญญา” (ยิ่งรู้มากยิ่งหลุดพ้นจากวัฏฏะ–ระงับกรรมตัดเวร) ความตายของมนุษย์โลก เป็นเรื่อง “โสกะ–ปริเทวะ–ทุกข์–โทมนัส–อุปายาส” เป็นธรรมดา (มีตลอดไป)

แต่ความตายในพระพุทธศาสนานั้น “ก็ให้ตายจากกรรมและเวรกรรม” อันเกิดจากกิเลสทั้งหลาย ผู้บรรลุนิพพานได้ “ย่อมเห็นตายก่อนตาย” เลยไม่กลัวตาย เพราะมีปัญญา จึงรู้เห็นดีเยี่ยมด้วย “ปัญญาเห็นธรรม” ว่า:

ยงฺกิลฺยจิ สมุทฺยธมฺ สพฺพนุตฺติ นโรธมฺมมฺหิติ

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา”

สิ่งนี้คือสภาวะธรรมที่เป็นปรมาตม์แห่งชีวิต เพียงแต่ว่ามันจะถึงเวลาเมื่อใดเท่านั้นเอง ผู้ฉลาดย่อมเจริญปัญญาด้วยความไม่ประมาทในชีวิต “มรณัสสติ” คือ ตัวเราเอง ต้องตายเหมือนกัน หนีไม่พ้น แล้วจะไปคิดว่าจะไม่ตายได้อย่างไร ให้มันเป็นทุกข์เสียเปล่าๆ ฉะนั้น ปัญญาเห็นธรรมทั้งหลาย ทำให้ประมาทปัญญา ย่อมประกอบกรรมดีมากกว่ากรรมชั่ว ให้เสียเวลาชีวิตไปทำไม เพราะการเห็นที่สูงที่สุด คือ “เห็นวิธีที่จะเข้าไปสู่กระแสแห่งนิพพาน” อันเป็นประโยชน์ในกาลข้างหน้าอันไกลนี้.

